

Aanpassen in Nederland: ambivalenties en ambities

Midden- en Oost Europese kinderen en ouders
in Den Haag, stadsdeel Segbroek

Fotografie: Hollandse Hoogte

Marieke Kroneman
en Karijn Nijhoff

Lectoraat
Grootstedelijke
Ontwikkeling

let's change
YOU. US. THE WORLD.

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

VOORWOORD

De uitbreiding van de Europese Unie met landen uit Midden- en Oost-Europa leidde tot een stapsgewijze openstelling van de arbeidsmarkt voor deze burgers. In de eerste jaren van deze migratie betrof het vooral alleenstaande mannen en vrouwen die naar de Haagse regio kwamen voor (tijdelijke) arbeid. Inmiddels zijn deze alleenstaande mannen en vrouwen in de leeftijd gekomen dat zij trouwen en kinderen krijgen en er dus gezinsvorming is.

De gemeente Den Haag, i.c. het stadsdeel Segbroek ontvangt signalen dat er problemen zijn met kinderen in de leeftijd van het basisonderwijs (5 tot 12 jaar) van EU-migranten in dit stadsdeel. Zo krijgen sommigen van deze kinderen geen ontbijt, voordat ze naar school gaan. Bij een deel is de taalachterstand problematisch. Er zijn ook kinderen die 's middags buiten rondhangen, omdat beide ouders aan het werk zijn. Daarnaast is het voorgekomen dat leraren kinderen thuis moesten halen, omdat de ouders geen tijd hadden om de kinderen naar school te brengen. Al met al zijn er dus signalen over problemen die gerelateerd lijken te zijn aan:

- ouders die allebei lange dagen werken;
- taalachterstand door migratiegeschiedenis.

Deze problemen worden vooral signaleerd bij kinderen van EU-migranten. De gemeente Den Haag, i.c. het stadsdeel Segbroek vraagt om deze reden om een onderzoek naar de situatie van EU-migrantenkinderen in de wijk.

In deze rapportage doen Marieke Kroneman en Karijn Nijhoff van het lectoraat Grootstedelijke Ontwikkeling verslag van hun bevindingen. Het is niet allemaal kommer en kwel. Er is veel kracht in deze gemeenschap en het helpt niet erg als er eenzijdig een probleemperspectief gehanteerd zou worden. Ouders en kinderen zijn ambitieus. De weg vinden in het onderwijs is, mede door de taal, niet eenvoudig en om deze reden is structurele ondersteuning nodig. Op jongere kinderen drukt de migratie minder zwaar dan op oudere kinderen. Ouders werken veel en vooral de vrouwen zijn gericht op (meer) aansluiting bij de Nederlandse samenleving.

Dit rapport geeft geen compleet beeld van Oost-Europese migranten in Den Haag. Gekozen is voor een beperkt deel van de stad (Segbroek) en voor een meer precies contact met jongeren en kinderen. We hopen dat hierdoor een rijker beeld ontstaat van het leven in de stad: een doelstelling van het praktijkgerichte onderzoek van het lectoraat Grootstedelijke Ontwikkeling.

Vragen en opmerkingen zijn welkom bij de auteurs, Marieke Kroneman (m.kroneman@hhs.nl) en Karijn Nijhoff (k.g.nijhoff@hhs.nl)

Den Haag, maart 2019

Vincent Smit

lector Grootstedelijke Ontwikkeling

Met dank aan Stadsdeel Segbroek

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
Samenvatting	4
Inleiding	5
1. Midden- en Oost-Europese migranten in Segbroek	7
1.1 Oost Europese migranten in Nederland en Den Haag	7
1.1.2 Oost-Europeanen in Regentesse-Valkenbos	10
1.3 Kinderen en migratie uit Midden- en Oost-Europa	11
1.4 Tot slot	13
2. Poolse gezinnen in Segbroek: een overzicht uit kwalitatieve gegevens	15
2.1 Poolse gezinnen in 2011 en 2017	15
2.1.1 Migratieverhalen	15
2.1.2 Werk	15
2.1.3 Integratie	16
2.1.4 Netwerken	17
2.2 Bevindingen: een tussenstand	17
2.3 Ervaringen van schoolgaande kinderen	18
2.3.1 De Poolse kinderen en jongeren in Segbroek in 2017	18
2.3.2 Basisschoolkinderen	18
2.3.3 Kinderen op de middelbare school	18
2.4 Discussie	18
3. Ouders en experts over onderwijs en knelpunten	21
3.1 Onderwijsvoorzieningen in Den Haag	21
3.2 Gesprekken in de wijk	21
3.2.1 De Poolse groep	22
3.2.2 Problemen onder Poolse leerlingen	23
3.3 Hulp bij problemen van leerlingen	26
4. Welzijn van kinderen en jongeren uit Midden en Oost-Europa	29
4.1 Komst naar Nederland	30
4.2 Welzijn	30
4.3 Onderwijsloopbaan	31
4.3.1 Ambities	31
4.3.2 Schoolloopbaan vaak een heel traject	31
4.3.3 Een eigen route binnen één school	32
4.4 Vrienden	32
4.5 Bezigheden buiten school	33
4.6 In het kort	33
5. Bevindingen en blik op de toekomst	35
5.1 Aanbevelingen	35
Gebruikte literatuur	38
Bijlagen	39
Bijlage 1: Respondentgroep SCP-onderzoek (2017) Van oost naar west	39
Bijlage 2: Kwalitatieve onderzoeken in Segbroek: methodologie en vergelijkbaarheid	40
Bijlage 3: Gespreksonderwerpen met respondenten voor hoofdstuk 3	41
Bijlage 4: Overzicht Respondentgroep in hoofdstuk 4	42

SAMENVATTING

In dit onderzoek is nagegaan hoe ouders en jongeren uit Midden- of Oost-Europese landen hun dagelijkse woon- en leefsituatie in Den Haag en in Segbroek beoordelen. Ook zijn de meningen en ervaringen gevraagd van professionals en vrijwilligers die actief zijn in het onderwijs aan kinderen van EU-arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa.

In Segbroek werd onderzoek uitgevoerd in 2011 en 2017 onder Poolse gezinnen. Beide onderzoeken laten zien dat ouders zwaar lichamelijk werk doen en lange dagen maken, vaak onder slechte arbeidsomstandigheden. Vooral de mannen werken veel. Zij hebben geen tijd om taalcursussen te volgen. Vrouwen volgen vaker een taalcursus en zijn sterker gericht op integratie in Nederland dan de mannen. Zowel in 2011 als in 2017 blijken ouders niet goed hun rechten en plichten te kennen. Zij kunnen de weg niet vinden naar instanties en hebben weinig vertrouwen in overheidsinstellingen. Ten opzichte van 2011 zien de migranten in 2017 minder mogelijkheden om Nederlands te leren, lijkt er minder optimisme te zijn over de leefsituatie van Polen in Den Haag en is er minder ondersteuning door zelforganisaties.

De Poolse ouders die we hebben gesproken, benoemen een aantal problemen die gerelateerd zijn aan hun kinderen en het onderwijs. Kinderen op de basisschool worden soms gepest. Sommige ouders vinden dat door taalachterstand hun kinderen op een te laag intelligentieniveau worden ingeschat. Dat probleem speelt zowel in het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs. Bovendien vinden de ouders dat in Internationale Schakelklassen de kinderen te veel in contact komen met andere Poolse kinderen waardoor ze geen Nederlands leren.

De professionals en vrijwilligers die actief zijn in het onderwijs in Internationale Schakelklassen (12 jaar en ouder) zien ook het probleem van de kloof tussen Nederlandse taalbeheersing enerzijds en intelligentie anderzijds. Bij achterblijvende schoolprestaties spelen vaak problemen in het gezin een rol: echtscheiding tussen de ouders of langdurige scheiding van het kind van de ouders en nieuwe gezinsvorming na een scheiding.

De elf jongeren die we voor dit rapport hebben geïnterviewd, laten zien dat zij de migratie ondanks tijdelijke problemen goed hebben doorstaan. Alle jongeren hebben een ingewikkelde leerroute doorlopen. Voor de tieners van 13, 14 en 15 jaar is het hebben van vrienden op school heel belangrijk. De jongeren van 16 jaar en ouder wegen in hun oordeel over hoe het met hen gaat veel meer hun onderwijsprestaties mee. Volgens de jongeren zijn leeftijdgenoten die dezelfde taal spreken een prettige ondersteuning als je nog maar net in Nederland op school zit.

Poolse bewoners van Den Haag zijn in 2011 meer tevreden over hun nieuwe leefsituatie dan in 2017. Het beeld dat naar voren komt over Midden- en Oost-Europese kinderen en jongeren is dat het over het algemeen goed gaat met hen. Ouders en jongeren hebben de ambitie om een hoog opleidingsniveau te halen. Scholen moeten ondersteuning bieden aan jongeren die hun ambities willen verwezenlijken, maar tegelijkertijd ingewikkelde leerroutes volgen.

Ouders moeten meer aanbod krijgen om Nederlands te leren, waarbij ook uitwisseling plaatsvindt met Nederlands sprekende ouders (*native speakers*). Gesprekken over het welzijn en de behoeftes van kinderen uit gezinnen van EU-arbeidsmigranten moeten ook met de jongeren zelf gevoerd worden. Tot slot zou het stadsdeel Segbroek op permanente basis een nauwe band met de doelgroep moeten onderhouden en structurele ondersteuning moeten organiseren.

INLEIDING

Bij de uitbreiding van de Europese Unie in 2004 en 2007 met landen uit Midden- en Oost-Europa, en vooral met het onvoorwaardelijk openstellen van de arbeidsmarkt voor EU-burgers enkele jaren na de toetreding van hun land, waren verschillende ontwikkelingen te zien in de migratie van burgers uit Polen, Bulgarije, Roemenië en andere Oost- en Midden-Europese landen.

Vroege fase van onderzoek

In een vroege fase van de migratie werden door de Haagse bevolking – niet alleen in Segbroek, maar over de hele gemeente – problemen gemeld over onder andere uitbuiting, oneerlijke arbeidsverhoudingen, overlast door publiekelijk drinken en overbewoning in bepaalde buurten. Wilders riep in 2012 op om klachten over Polen te rapporteren (het 'Polenmeldpunt'). In Den Haag sprak de toenmalige wethouder Norder over een 'tsunami van Polen'¹. Inmiddels heeft de overheid op verschillende niveaus maatregelen genomen om een deel van de misstanden op de arbeids- en woningmarkt op te lossen. De behoefte aan meer kennis over de belangrijkste groepen EU-arbeidsmigranten heeft geleid tot een constante stroom aan (wetenschappelijk) onderzoek naar Poolse en andere Midden- en Oost-Europese migranten in Nederland.

Onderzoek van karakter veranderd

Anno 2019 is het onderzoek van karakter veranderd. Naarmate meer Poolse migranten zich inschrijven, is onderzoek naar de kenmerken en behoeften van de groep die mogelijk zich voor langere tijd wil vestigen in Nederland op zijn plaats. Volgens SCP-onderzoek wil driekwart van de circa 160.000 in Nederland ingeschreven Polen voor langere tijd (langer dan vijf jaar) in Nederland blijven. Ook blijkt uit dit SCP-onderzoek dat bijna alle Polen die in Nederland verblijven en een partner hebben met hem of haar samenwonen. Een derde van de Poolse migranten woont in Nederland met hun gezin (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Huijnk, 2018). Deze uitkomsten gaan echter over Polen die zich hebben ingeschreven: men schat dat tenminste een derde van de Polen die in Nederland verblijven, niet ingeschreven staan. Het is lastig te achterhalen hoe de kenmerken van de populatie niet-ingeschrevenen zich verhoudt tot de groep ingeschreven Polen.

Vanuit de beschikbare statistieken lijken ongeveer 1.700 Oost-Europese migranten in het stadsdeel Segbroek te verblijven. Dit betreft 5 procent van de totale bevolking. Het gaat in werkelijkheid waarschijnlijk om meer personen, omdat niet iedereen zich inschrijft bij de gemeente. Een deel van hen zal op tijdelijke basis in Segbroek verblijven: we weten niet hoe de in- en uitstroom verloopt. En een deel van de migratie uit Oost-Europa is transmigratie: niet hier of daar, maar hier en daar.

Een aspect van de migratie dat in de vroege fase van de migratie niet als problematisch is ervaren, is gerelateerd aan de gezinsvorming van de EU-migranten. Zowel de gemeente als de EU-migrantenorganisatie IDHEM geven aan dat er specifieke problemen zijn met schoolgaande kinderen.

Signalen

Het stadsdeel Segbroek krijgt signalen binnen dat er zorgen zijn over kinderen van EU-migranten in Segbroek/Reva-Zuid in de basisschoolleeftijd. Er zijn geluiden dat basisschoolkinderen afkomstig uit Poolse gezinnen niet altijd de zorg krijgen van hun ouders die volgens Nederlandse opvattingen nodig is op deze leeftijd. Ouders zouden beiden lange dagen werken, waardoor van kinderen veel zelfstandigheid wordt verlangd. Ook spreken ouders zeer gebrekkig Nederlands, waardoor zij de schoolloopbaan van hun kinderen niet zouden kunnen monitoren.

Intermediaire rol van stadsdeel

Het stadsdeel Segbroek wil zijn intermediaire rol opnemen door – geïnformeerd over kinderen, jongeren en ouders uit Oost- en Midden-Europa – hun leefsituatie waar nodig te verbeteren. Het stadsdeel wil de leefsituatie en eventuele problematiek in kaart hebben. Een eerste onderzoek van Kowalska en Jaworska-Posila (2017) geeft een diepgaand inzicht in wat Poolse ouders wensen en verwachten van leven en opvoeden in Nederland. Het lijkt erop dat de opvattingen van Poolse ouders over opvoeding verschillen van die in Nederland. Deze verschillen, gecombineerd met de wens om volgens de Poolse cultuur en in een Pools netwerk te leven, lijken behoeftes te creëren die niet altijd in de pas lopen met wat men van burgers verwacht en eist in de sterk geïndividualiseerde Nederlandse participatiesamenleving.

Een stadsdeel heeft niet alleen taken ten aanzien van de meerderjarige bewoners. Het is er ook voor een veilige en prettige leefsituatie voor kinderen en jongeren. Tot nu toe is alleen indirect informatie bekend over hoe het met hen gaat, via experts of via hun ouders. In dit onderzoek willen we ook aan kinderen een stem geven. Reden voor onderzoek naar de situatie van EU-migrantenkinderen op een school met Internationale Schakelklas. Daarnaast vertellen experts die met deze kinderen en jongeren werk(t)en over hun ervaringen. Met deze data beantwoorden we onderstaande onderzoeksvragen.

Onderzoeksvragen

- Hoe is de dagelijks woon- en leefsituatie van EU-migranten in Segbroek?
- Hoe beleven jongeren hun dagelijkse leefsituatie op school en in hun vrije tijd?
- Wat zijn de problemen en zijn deze specifiek aan EU-migratie gerelateerd?
- Wat zijn mogelijke oplossingen en interventies?

We leggen een relatie tussen eventueel gesignaleerde problemen en EU-migratie. Vervolgens doen we aanbevelingen voor oplossingen en interventies. Daarbij zullen we ook de bevindingen en aanbevelingen betrekken uit het onderzoek van Kowalska en Jaworska-Posila (2017).

Opbouw

In dit rapport hebben we eerst gekeken naar de demografische gegevens van Midden- en Oost Europese migranten in Segbroek. In hoofdstuk 2 vergelijken we het kwalitatieve onderzoek dat het lectoraat in 2011 in Segbroek heeft gedaan met het recente onderzoek in opdracht van de gemeente. In hoofdstuk 3 vertellen professionals en vrijwilligers die de leerlingen en ouders ondersteunen over de leefsituatie van de migrantengezinnen. In hoofdstuk 4 komen kinderen en jongeren aan het woord uit Polen, Bulgarije, Roemenië en andere Oost-Europese landen buiten de EU die hun ouders volgden naar Nederland. In hoofdstuk 5 zijn we tot een aantal bevindingen gekomen.

✓ *Fotografie: Peter Elenbaas/ Hollandse Hoogte*

1. MIDDEN- EN OOST-EUROPESE MIGRANTEN IN SEGBROEK

Het Haagse stadsdeel Segbroek kent een heterogene bevolking in verschillende wijken en buurten, waarbij de economische en sociale verschillen tussen de buurten ook weer groot kunnen zijn. Het stadsdeel beslaat vijf wijken: Regentesse; Valkenboskwartier en Heesterbuurt; Vruchtenbuurt; Bomen en Bloemenbuurt en de Vogelwijk. In deze vijf wijken wonen 60.593 mensen (Romijn, 2016). De focus in dit rapport is op een klein deel van de wijken Regentesse en Valkenboskwartier: het gebied van het Energiekwartier tot de Valkenboslaan, van de Loosduinsekade tot de Weimarstraat in, ReVa-Zuid. Dit is een gebied dat economisch minder sterk naar voren komt.

In ReVa-Zuid wonen diverse groepen. Een daarvan bestaat uit Oost-Europese migranten die voornamelijk uit landen van de Europese Unie komen en waarbinnen weer verschillende subgroepen zijn te definiëren. Daarnaast zijn er Oost-Europese migranten die niet uit de EU komen. Dat heeft weer invloed op bijvoorbeeld hun status op de arbeidsmarkt. Deze aspecten worden dit hoofdstuk beschreven. Daarna worden twee onderzoeken die grotendeels zijn uitgevoerd onder Poolse families in de wijk kort vergeleken. Tot slot is gekeken naar de kinderen van de migranten.

1.1 Oost Europese migranten in Nederland en Den Haag

Migratie in Europa is niks nieuws. Al in de 17^e en 18^e eeuw was seizoensmigratie van oogst naar oogst een gebruikelijk patroon (Hoerder & Moch, 1996; Moch, 1992). Pas bij de invoering van paspoorten en gecontroleerde grenzen, met het IJzeren Gordijn als harde scheiding, werd migratie tussen oost en west beperkt. De val van de communistische regimes in Centraal- en Oost-Europa vroeg jaren '90 leidde tot een nieuw migratietijdperk. Na de uitbreiding van de Europese Unie met verschillende Midden- en Oost-Europese landen in 2004 en 2007 nam de migratie gestaag toe (Engbersen, Iliès, Leerkes, Snel, & van der Meij, 2011; Nijhoff, 2013; Weltevrede, Boom, Rezai, Zijlenderwijk, & Engbersen, 2008).

Geen volledig plaatje

De officiële cijfers uit de Basisregistratie Personen (BRP, voorheen Gemeentelijke Basis Administratie GBA) geven niet het volledige plaatje: uit onderzoek blijkt dat niet iedereen zich bij de gemeente inschrijft. Schattingen geven aan dat het aantal Oost-Europeanen in Den Haag hoger ligt dan de officieel wordt geteld².

In 2014 stonden dus 18.854 bewoners uit Oost-Europa bij de gemeente geregistreerd. Het gaat om mensen uit Slowakije, Tsjechië, Bosnië-Herzegovina, Slovenië, Letland, Estland, Litouwen, Bulgarije, Hongarije, Polen, Roemenië, Servië en Montenegro. Oekraïners en Russen worden in de gemeentelijke statistieken niet bij deze categorie meegenomen. Ook gaat het bij de gemeentelijke aantallen dus niet alleen om migranten uit de EU (Bosnië-Herzegovina, Servië en Montenegro zijn geen EU-leden). Een groot percentage van de Oost-Europese migranten komt uit Polen (45 procent). Bulgaren vormen de op een na grootste groep met 24 procent van de migranten.

46 procent is man, 54 procent vrouw. Alleen in 2009 werden minder vrouwelijke migranten in Den Haag ingeschreven dan manlijke migranten uit Oost-Europa³.

Tabel 1: Oost-Europeanen in Den Haag, naar geslacht⁴

Jaar	man	percentage	vrouw	percentage	totaal
2005	1.155	39,6	1.764	60,4	2.919
2006	1.666	44,1	2.113	55,9	3.779
2007	2.094	46,4	2.418	53,6	4.511
2008	3.378	49,6	3.439	50,4	6.817
2009	4.923	50,1	4.901	49,9	9.824
2010	5.851	49,6	5.951	50,4	11.802
2011	6.571	47,8	7.171	52,2	13.742
2012	7.611	47,6	8.376	52,4	15.987
2013	8.354	47,3	9.324	52,7	17.678
2014	8.869	47,0	9.985	53,0	18.854

Bron: DSO/Programmamanagement, 2015, p.15.

De migranten zijn gemiddeld een stuk jonger dan de Nederlandse/Haagse bevolking. De meest voorkomende leeftijd ligt tussen de 19 en de 44 jaar: meer dan de helft van de Haagse Oost-Europeanen is tussen de 25 en 39 jaar oud. De gemiddelde leeftijd bij Oost-Europeanen in Den Haag ligt op bijna 29 jaar. Bij Polen in Den Haag is dit een leeftijd van net onder de 28. Dat is zo'n tien jaar jonger dan de gemiddelde leeftijd van de rest van Den Haag: 38,5 jaar (DSO/Programmamanagement, 2015).

2 Het werkelijke aantal ligt hoger: schattingen gaan ervan uit dat ongeveer een derde van de migranten zich inschrijft (Weltevrede et al., 2008). In 2008 gaf het GBA 65.000 ingeschrevenen, het UWV (dat de gegevens krijgt van de belastingdienst) geeft 87.000 personen die niet bij GBA ingeschreven staan (de koppeling is te maken door middel van het burgerservicenummer). Ook waren er ontraceerbare werknemers die via malafide uitzendbureaus werken en in geen enkele administratie voorkomen. Op deze manier is men tot een schatting gekomen. Over de tijd zal de schatting minder van het aantal geregistreerden afwijken, omdat meer mensen zich inschrijven en het aantal malafide uitzendbureaus is verminderd.

3 Net als bij de eerdere voetnoot over het aantal ingeschreven migranten, moeten ook deze aantallen kritisch bekeken worden. Zo kan er een vertekening in de percentages liggen als vrouwen zich makkelijker inschrijven dan mannen.

4 De aantallen liggen iets hoger in de Integratiemonitor 2015 van de gemeente. Het aantal Midden- en Oost-Europeanen wordt daar vastgesteld op 21.834 (2014). In dit aantal zijn ook mensen met een nationaliteit van de volgende landen meegeteld: Oostenrijks Hongarije, Tsjecho-Slowakije, Macedonië,

Typologieën

De Europese Unie werd uitgebreid in 2004. In de eerste jaren daarna kwamen vooral jongen mensen voor seizoensarbeid en de bouw naar het westen. Engeland, Zweden en Ierland waren favoriet, omdat daar de arbeidsmarkt meteen werd opengesteld. Nederland en Duitsland trokken ondanks beperkingen ook relatief veel migranten uit met name Polen⁵. Deze beperkingen, waaronder de eis voor een werkvergunning, zijn in 2007 opgevoerd. Bulgarije en Roemenië werden in 2007 EU-lid, met beperkingen tot 2014 (Gijsberts & Lubbers, 2015). Sinds 2004 zijn verschillende typologieën opgesteld van Poolse migranten in West-Europa. Er werd onder andere gekeken naar migratieduur en de frequentie van de migratie, naar transnationale activiteiten en naar bindingen (of het ontbreken daarvan) van de migranten in het thuisland en in het land van migratie. Dit gaf het volgende plaatje⁶:

Figuur 1: Midden- en Oost-Europese migranten in het Verenigd Koninkrijk en Nederland: een schematisch overzicht van types

Migranten gericht op terugkeer, circulaire of seizoensmigranten	Transnationale migranten
Wereldnomaden, fluide migranten, <i>footloose</i> migranten	Gesettelden, blijvers, emigranten

Bron: Nijhoff (2017), p. 17

In de eerste jaren na de uitbreiding van de EU waren de migranten die frequent en voor korte termijn naar het westen kwamen overheersend. Zij waren migranten die zich richtten op terugkeer, de seizoensmigranten. Het merendeel van deze groep bleef sterk aan Polen verbonden. Een klein deel, de nomaden, was minder makkelijk in te delen: men keerde terug, men ging door naar andere landen of men bleef (deels onzichtbaar) in een marginale positie. Over de tijd is er een verandering in dit patroon zichtbaar geworden: inmiddels geven de cijfers van de gemeente Den Haag aan dat een groter deel blijft en zich vestigt. Een deel van deze groep houdt sterke bindingen met Polen, een ander deel richt zich op Nederland. Na vijf jaar woont 56 procent van de Oost-Europeanen nog in Den Haag. Gezinsvorming (en hereniging) is een belangrijk proces geworden: inmiddels worden relatief veel kinderen van Oost-Europese ouders in Den Haag worden geboren. In 2013 was 5,8 procent van de Haagse geboortes bij moeders met een Oost-Europese nationaliteit. De gestage groei van het aantal kinderen met een Oost-Europese nationaliteit die in Den Haag geboren zijn, is goed te zien in de officiële statistieken van de gemeente:

Tabel 2: aantal geboortes kinderen met een Oost-Europese nationaliteit

Jaar	Aantal geboortes
2005	–
2006	28
2007	47
2008	78
2009	150
2010	206
2011	263
2012	267
2013	354
2014	382

Bron: DSO/Programmamanagement (2015), p. 19

Voorzieningen voor Midden- en Oost-Europese bewoners van Den Haag

Met de komst van toenemende aantallen Midden- en Oost-Europese migranten naar Den Haag groeide ook de landelijke en gemeentelijke aandacht voor de groep. Die nam vooral toe, nadat de beperkingen werden opgeheven voor landen die in 2004 waren toegetreden. Er verschenen berichten over misstanden op de werkvloer, bij huisvesting en over het gedrag van de jonge (vooral) Poolse werknemers die openbaar dronkenschap vertoonden. Berichten over het laatste kwamen bijvoorbeeld in de jaren 2010 en 2011 veelvuldig voor (Nijhoff, 2013, p. 49). Het besef dat er meer aandacht en meer voorzieningen voor EU-migranten moesten zijn, werd landelijk en lokaal erkend. Toenmalig demissionair-minister Kamp gaf bijvoorbeeld opdracht tot de aanpak van malafide uitzendbureaus. Er kwam een meldpunt voor malafide uitzendbureaus (Nijhoff, 2013).

In Den Haag startten verschillende initiatieven. Zogenaamde 'Polen-hotels' werden door de gemeente mogelijk gemaakt in samenwerking met woningcorporaties en uitzendbureaus. Andere initiatieven werden gestart in samenwerking met zelforganisaties. Voor misstanden in de huisvesting werd de Haagse Pandbrigade opgericht, waarbij vrijwilligers meelopen bij de inspecties. Voor ondersteuning van dak- en thuislozen werd samengewerkt met Barka, IDHEM en het Leger des Heils. Op het gemeentehuis kwam een informatiecentrum waar vrijwilligers van zelforganisaties in eigen taal vragen beantwoordden (Ramdhani, 2015).

Zelforganisatie IDHEM

Ramdhani (2015) noemt verschillende zelforganisaties. De grootste is IDHEM, ontstaan uit de stichting Stedenband Den Haag-Warschau. Het letterwoord staat voor integratie in Den Haag van Europese migranten. Niet alleen Ramdhani noemt deze organisatie, zij komt in veel stukken terug. Naast IDHEM waren er andere, kleinere organisaties actief zoals het Multicultureel Platform voor Vrede en Veiligheid (MPVV), het Bulgaars Centrum en het Informatiecentrum voor Bulgaren en Roemenen in Den Haag (IBR)⁷.

⁵ De tien landen die in 2004 tot de EU toetraden waren: Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Slovenië, Cyprus, Malta (https://www.europa-nu.nl/id/vg9pktpo1xz/beleid_uitbreiding_europese_unie; inzage 1/2/19)

⁶ Gebaseerd op typologieën van Csödö, 2010; Cyrus, 2006; Duvell & Vogel, 2006; Eade, Drinkwater, & Garapich, 2006; Engbersen et al., 2011; Grabowska-Lusinska, 2013; Snel, Faber, & Engbersen, 2013; Trevena, 2013; Weltevrede et al., 2008.

⁷ Het MPVV lijkt nog wel actief te zijn, maar heeft geen online jaarverslagen <http://www.mpvv.nl/> (inzage 1/2/19). De andere twee centra zijn online niet

IDHEM is ook in 2018 nog actief in Den Haag. Op haar Facebookpagina⁸ verschijnen regelmatig nieuwe berichten. Zij biedt spreekuren aan in verschillende EU-talen. De dienstverlening is sinds de crisis op alle EU-migranten gericht, niet alleen meer op Midden- en Oost-Europeanen. Een blik op de jaarverslagen van de stichting laat zien, dat zij door de jaren heen aan verschillende projecten heeft (mee)gewerkt. Tabel 3 geeft daarvan een overzicht door de jaren heen⁹.

Tabel 3: Ondersteuning door IDHEM 2011-2017¹⁰

Jaar	Informatie via e-mail	Spreekuren op verschillende locaties	Aanvullend:
2011	700	950	
2012	100	800	2 keer per week Poolse informatietelefoon, 1 keer per week Bulgars, Roemeens
2013	141	2.089 hulpvragen	240 Poolse telefoongesprekken; 130 gesprekken in het Bulgaars
2014	444	5.438 hulpvragen (van 3.852 migranten)	Website in vijf talen, 120 dagelijkse bezoekers. 450 Poolse bellers; 59 bellers in het Bulgaars, 9 Roemeens
2015	534	4.961 hulpvragen (van 3.540 migranten)	6738 bezoekers op de website, flyers in verschillende talen. 437 Poolse bellers, 188 Bulgaarse, 14 Roemeense, 48 Hongaarse
2016	392; ook telefonische afhandeling buiten de spreekuren om (652)	2.506 migranten met hulpvraag, meer doorverwijzing naar reguliere instanties	Door afgenomen capaciteit minder registratie. Poolse bellers: 346; Bulgaarse 136; Roemeense: 9; Hongaarse: 88
2017	767		428 Poolse telefoontjes, 92 Bulgaarse, 47 in het Hongaars. Geen Roemeense lijn meer

Het is lastig om aan te geven of er nou minder behoefte aan bijvoorbeeld individuele ondersteuning is waardoor de aantallen dalen of dat IDHEM geen tijd meer heeft voor individuele ondersteuning, waardoor de aantallen dalen. In 2013 waren er bijvoorbeeld zes projectmedewerkers in dienst bij IDHEM, in 2017 waren dit er vier. In 2013 waren er 42 vrijwilligers, in 2017 47.

IDHEM en scholen

In 2011 hield IDHEM spreekuur op het NOVA-college, waarbij de organisatie vijftig leerlingen en hun families ondersteunde. In 2012 werd de hulpverlening verbreed, maar werden ook activiteiten opgezet gericht op de ontvangende samenleving (bijvoorbeeld de media). Het spreekuur op het NOVA-college (Johan de Witt Scholengroep, locatie Hooftskade) trok ongeveer 30 personen

per maand. Ook begon deze zelforganisatie in 2012 aan een traject voor de ondersteuning van basisscholen in Segbroek en Escamp. Daarnaast keek zij hoe ze bij kon dragen aan naschoolse opvang of activiteiten. De problemen die IDHEM in 2012 signaleerde bij het Johan de Witt worden als volgt beschreven¹¹:

“ Een moeilijke thuissituatie gaat vaak samen met een groot verzuim (meer dan 80 uur). Veel leerlingen komen uit gebroken gezinnen (met een stiefvader of moeder); veelal vertonen ze hierdoor moeilijk gedrag in en buiten de klas. Gedrag dat door de docenten als storend wordt ervaren. Jongeren praten in de klas veel Pools, willen niet werken aan de opdrachten, schelden in het Pools. Vaak accepteren de leerlingen het gezag van de volwassenen niet, ze maken de opdrachten niet, lopen weg uit de klas of vertonen een agressieve houding naar volwassenen. In mindere mate komt het voor dat leerlingen worden gepest of pesten zij anderen of dat zij last van faalangst of hyperventilatie. Ook gevallen van discriminatie komen voor. Over het algemeen zeggen leerlingen dat ze graag naar het land van herkomst terug willen. Door dit gedrag te vertonen hopen ze weggestuurd te worden. Sommige kinderen hadden last van heimwee, automutilatie of suïcidale gedachten. Bij het vermoeden van een psychische oorzaak van slecht of ander gedrag van een leerling wordt een externe professionele instantie (Jeugdzorg, Jutters, AMK) ingeschakeld. ”

In 2013 bekeken gemiddeld zeshonderd bezoekers per maand de IDHEM-website. Het traject voor lagere school kinderen kon niet worden opgestart, wel werden verschillende (naschoolse) activiteiten voor jonge kinderen aangeboden. In 2013 voerden mensen van IDHEM 431 gesprekken met leerlingen van het Johan de Witt. In 2014 verzorgde IDHEM een consultatie- en ondersteuningspunt bij het Diamant College. Hier werden 87 leerlingen begeleid. De IDHEM-medewerker was ook bij gesprekken met ouders betrokken (bijvoorbeeld bij rapporten). In totaal werden 293 gesprekken gehouden. Hiervan waren 184 met jongeren zelf, 92 met ouders en 17 met externe hulpverleners.

In 2015 en 2016 kwam in de jaarverslagen van IDHEM geen informatie over de scholen naar voren. In 2017 waren jeugd en jongeren een speciaal aandachtspunt voor IDHEM. Zij organiseerde op verschillende scholen voorlichtingsbijeenkomsten en ondersteunde 190 leerlingen tijdens 19 spreekuren. Ook zette de zelforganisatie ouders aan tot meer ouderparticipatie. Daarnaast bood zij samen met gemeentelijke instanties ondersteuning aan 64 gezinnen met een extreme problematiek.

De voorzieningen voor EU-migranten die in de knel komen (huisvesting,

⁸ <https://www.facebook.com/IDHEM.nl/>

⁹ Gebaseerd op het aantal dat IDHEM heeft bereikt en/of door IDHEM is bereikt. Het gaat hier dus niet om de 'echte' vraag, alleen om de vraag die in zicht is gekomen.

¹⁰ Geselecteerd uit jaarverslagen IDHEM 2011 t/m 2017. Eerdere verslagen waren online niet beschikbaar. Niet alle activiteiten zijn in de tabel opgenomen.

¹¹ <http://idhem.nl/wp-content/uploads/2015/09/Jaarverslag-2012-IDHEM.pdf>, p. 24

uitbuiting, verslaving, complexe problematiek) of die informatie zoeken (school, belasting, gezondheid) zijn in Den Haag geregeld via zelforganisaties. Een aantal jaar geleden waren er verschillende organisaties actief. De laatste jaren lijkt vooral IDHEM een rol te spelen, al doet zij dit met minder financiën. Naar aanleiding van het onderzoek

van Kowalska & Jaworska-Posila (2017) is een nieuw initiatief gestart: Polka-Centrum voor Poolse vrouwen in Segbroek. Dat de behoefte aan organisatie en informatie nog steeds groot is, blijkt uit de grote aandacht voor de Facebookpagina: sinds de oprichting zijn al meer dan 500 mensen lid geworden van deze groep¹².

Financiering

In tabel 4 wordt een kort overzicht gegeven van de subsidiestroom die van de gemeente naar IDHEM is gegaan in de jaren 2011 tot 2017. In 2017 was de gemeentelijke subsidie een derde van wat deze was in 2013. Het aantal hulpvragen lijkt te pieken rond 2014 en 2015, maar het gaat in de tabel om vragen die behandeld zijn. Dan moet de betreffende persoon wel de weg naar IDHEM hebben gevonden en een hulpvraag hebben willen stellen. Het is bekend dat er binnen de gemeenschap niet snel hulp wordt gezocht (Kowalska & Jaworska-Posila, 2017; Nijhoff, 2015; Nijhoff, 2017).

Financiële ondersteuning IDHEM 2011-2017

Jaar	Gemeentesubsidies	Bedrag	Andere geldstromen	Bedrag
2011	Actieplan MOE-landers Taal in de buurt	200.000 98.500	Bijdrage voor inzet NOVA-college	17.500
2012	Basisprogramma Werk en terugkeer Jongeren (NOVA) Taal in de buurt Overige projecten	180.000 75.000 50.000 12.500 7.500		
2013	Basissubsidie Projectsubsidies	200.000 140.000	Dienstverlening aan derden Donaties/bijdragen	7.275 4.225
2014	Exploitatiesubsidie	235.000		
2015	Exploitatiesubsidie	200.000		
2016	Exploitatiesubsidie	147.900		
2017	Exploitatiesubsidie	100.000	Opdrachten	8.504

De populatie EU-migranten in Den Haag neemt niet af. Daarnaast gaat het niet om een vaste groep: binnen de groep komen en gaan migranten. Het is lastig om deze wisseling te meten, zeker bij migranten die kort in Nederland blijven. Zij hoeven zich pas in te schrijven bij de gemeente als ze de intentie hebben voor langer dan vier maanden te blijven. Zelfs als die intentie er is, schrijft lang niet iedereen zich in. Het is dus een groep die steeds van compositie wisselt, waarbij zich steeds nieuwe bewoners van Den Haag aandienen.

Het is daarmee belangrijk dat er continu ondersteuning is. Tussen 2010 en 2015 werd deze ondersteuning vooral uitgevoerd door zelforganisaties met financiering van de gemeente. De financiering is echter teruggelopen waarmee de ondersteuningsmogelijkheden ook zijn verminderd. Er zijn nog wel veel vrijwilligers actief.

1.1.2 Oost-Europeanen in Regentesse-Valkenbos

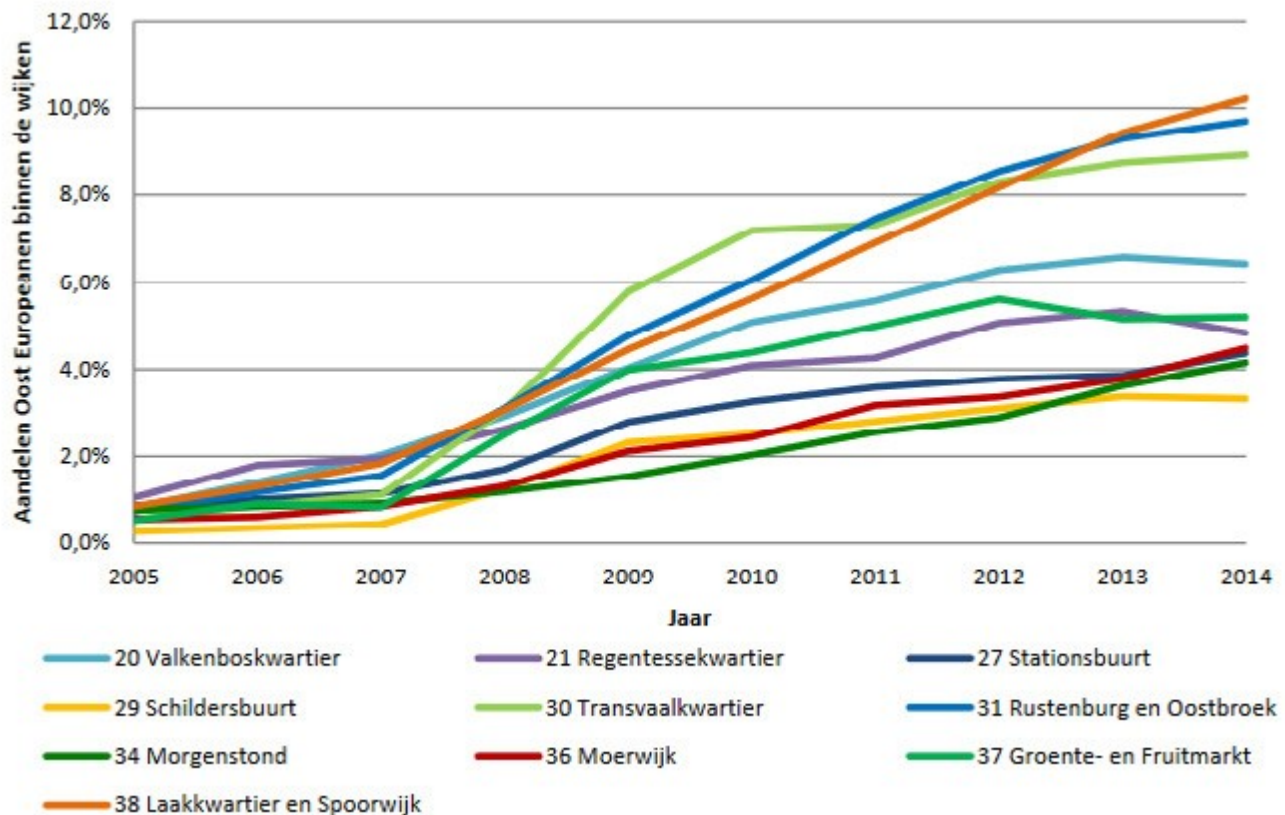
De spreiding van Oost-Europeanen over Den Haag is niet overal hetzelfde. De gemeente heeft hier overzichten van¹³. De grootste aantallen Oost-Europeanen wonen in Laakkwartier en Spoorwijk, gevolgd door Bouwlust, Rustenburg en Oostbroek, Transvaal, Schilderbuurt en het Valkenboskwartier.

De toename van Oost Europese bewoners sinds 2005 is goed te zien in figuur 2 waarin het percentage van Oost-Europeanen binnen de wijken is weergegeven.

¹² <https://www.facebook.com/groups/518604971934609/> (inzage 2/2/19)

¹³ zie bijvoorbeeld de illustratie op pagina 8 van de publicatie van DSO/Programmamanagement, 2015, waar de concentratie van bewoners van Midden- en Oost-Europese herkomst per wijk te zien is.

Figuur 2: Percentage Oost-Europeanen binnen de Haagse wijken, 2005- 2014:

Bron: DSO/Programmamanagement, 2015, p. 37

De cijfers van de gemeente zijn op wijkniveau gemeten: voor de gegevens over het Valkenboskwartier en het Regentessekwartier moeten dus de aantallen over beide wijken worden geschat. In Regentesse was in 2014 zo'n 5 procent van de bevolking van een Oost-Europese nationaliteit, in het Valkenboskwartier lag dat percentage iets boven de 6 procent. In 2014 stonden in het Valkenboskwartier 1.162 Oost-Europeanen ingeschreven. In Regentesse waren dit er 661 (DSO/Programmamanagement, 2015). Ook hier gaat het weer om de officiële inschrijvingen. De daadwerkelijke percentages zullen een stuk hoger liggen.

1.3 Kinderen en migratie uit Midden- en Oost-Europa

De aantallen kinderen uit Polen, Bulgarije en Roemenië in Nederland vertonen een stijgende lijn als gevolg van immigratie. Op 1 januari 2013 waren er volgens het bevolkingsregister 24.000 Poolse, 4.700 Bulgaarse en 4.100 Roemeense kinderen in Nederland aanwezig. In 2014 was een groei te zien. Toen stonden 27.000 kinderen van Poolse herkomst hier geregistreerd. Het aantal kinderen van Bulgaarse herkomst bedroeg 5.000 en er verbleven 4.300 kinderen van Roemeense herkomst in Nederland. In 2015 waren de aantallen weer

toegenomen, waarbij vooral meer Poolse kinderen geregistreerd stonden. In dat jaar waren er 30.000 Poolse, 5.300 Bulgaarse en 4.700 Roemeense kinderen in ons land. In 2016 nam het aantal Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland verder toe met 4.000 tot 44.000 kinderen (Vogels, Gijsberts & Den Draak, 2014; Vogels, De Roos & Bucx, 2017).

In 2015 verrichte het Sociaal Cultureel Planbureau een survey onder de Poolse migranten: de Survey Integratie Migrantten 2015 (SIM'15)¹⁴. In de interviews ging het onder meer over hun plannen om in Nederland te blijven, over hun woonsituatie en over de mensen met wie zij in Nederland wonen.

Uit deze survey bleek dat Polen die vóór 2007 naar Nederland migreerden vaker met partner en kinderen in Nederland wonen. Naarmate het korter geleden is dat mensen zijn gemigreerd, neemt het percentage Polen af dat met partner en kinderen in Nederland is.

¹⁴ 1.129 Polen die maximaal elf jaar in Nederland waren, zijn ondervraagd. Op basis van deze survey beschrijft het SCP in de publicatie *Bouwend aan een toekomst in Nederland* (Gijsberts, Andriessen, Nicolaas & Hujink, 2018) enkele aspecten van de wijze waarop Polen met een partner en kinderen hun leven in Nederland organiseren.

Tabel 4: Gezinssituaties van ingeschreven Polen in Nederland naar migratiejaar, in procenten

Gezinssituatie	totaal	voor 2007	2007-2009	2010-2012	2013-2015
Alleenwonend	18	13	17	17	29
Alleen met partner	28	22	27	32	31
Met partner en kinderen	33	43	37	29	23
Alleenstaande ouder	6	7	7	6	3
Inwonend kind	4	3	4	4	8
Overig	10	11	8	13	6

Bron: SCP/CBS (sim'15)

Ongeveer de helft van de na 2004 ingeschreven Polen heeft kinderen. Van deze groep heeft 62 procent alle kinderen bij zich in huis wonen. Van deze groep kinderen is 60 procent jonger dan 6 jaar, 25 procent is tussen de 6 en 12 jaar oud. Van de in Nederland ingeschreven Polen heeft 38 procent uitwonende kinderen. Deze ouders van uitwonende kinderen zijn 45 jaar of ouder; waarschijnlijk betreft het vooral volwassen uitwonende kinderen.

Het SCP heeft niet alleen onderzoek verricht naar Poolse migranten, ook is onderzoek verricht naar ouders en kinderen uit Midden- en Oost-Europa in het algemeen. In 2014 deed het Sociaal Cultureel Planbureau onderzoek naar het welzijn van Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen door te spreken met docenten, wijkmanagers en zorgverleners door heel Nederland¹⁵ (Vogels, Gijsberts & Den Draak, 2014). In 2017 volgde het rapport *Van Oost naar West*. In dat rapport komen de ouders aan het woord van kinderen van 4 tot en met 17 jaar oud (zie Bijlage 1 voor informatie over de respondentgroep). Aan hen werd gevraagd hun oordeel te geven over het welzijn van de kinderen op verschillende terreinen zoals onderwijs, gezondheid, middelengebruik, gebruik van media en de beheersing van het Nederlands. De resultaten van de verschillende rapporten worden hier globaal weergegeven.

Het gaat wel goed, het gaat niet goed

Uit onderzoek onder de professionals in 2014 komt een zorgelijk beeld over Poolse, Roemeense en Bulgaarse jeugd naar voren. De geraadpleegde professionals maakten zich zorgen om de 'eurowezen' en het pendelgedrag van de Poolse ouders. Dit zou tot ontworteling kunnen leiden. Vooral Poolse ouders laten hun (jonge) kinderen vaak alleen thuis. Deze ouders maken lange werkdagen of werken op onregelmatige tijden. Van de kinderen die alleen thuisgelaten worden, vragen de ouders een grote mate van zelfstandigheid. Pubers hebben volgens de professionals vaker een slechte band met hun ouders. Hun ouders werken veel en kunnen hun kind niet de aandacht en begeleiding geven die het nodig heeft. In 2014 vertellen de professionals ook dat de communicatie met ouders (en kinderen) regelmatig problematisch is, omdat de ouders (en kinderen) de Nederlandse taal onvoldoende machtig zijn. Ouders zijn daarnaast slecht bereikbaar. Vanwege hun werk kunnen zij niet alleen moeilijk overdag naar school of een zorginstantie komen, ook telefonisch contact blijkt vaak lastig. In ander onderzoek in 2017

relativeren de SCP-onderzoekers het zorgelijke beeld. Zij wijzen erop, dat veel professionals alleen werken met jeugd als er problemen zijn. Daardoor zouden de uitkomsten een vertekend beeld kunnen geven over de gehele groep Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland. Onderzoek onder ouders (Vogels, De Roos & Bucx, 2017) geeft ook een hele andere indruk over het welzijn en de schoolprestaties van de Midden- en Oost-Europese kinderen. Ouders rapporteren weinig problemen. Ouders geven aan betrokken te zijn bij de schoolloopbaan van hun kind(eren). Ze hebben contact met school voor ouderavonden, rapportbesprekingen of afspraken met leraren of schoolleiding. Vrijwel alle ouders zijn van mening dat hun kind graag naar school gaat en goed meekomt op school. Ze zien weinig taalproblemen bij hun kinderen. Er kan echter wel een groep kinderen onderscheiden worden die te laat naar school gaan, die spijbelen en die niet graag naar school gaan. Dit zijn ook kinderen die niet goed meekomen op school, het niet belangrijk vinden om goede cijfers te halen en/of die gepest worden op school (Vogels, De Roos & Bucx, 2017, p. 97).

Verzuim door Poolse, Bulgaarse, Roemeense jeugd

Uit het onderzoek door het SCP in 2017 blijkt dat van de drie herkomstgroepen de ouders van Poolse kinderen het vaakst aangeven dat hun kinderen op de middelbare school wel eens een lesuur of een dag spijbelen. Volgens 13 procent van de ouders van Poolse kinderen spijbelen hun kinderen weleens; 7 procent van de Bulgaarse ouders zegt dat hun kind weleens spijbelt en 6 procent van de ouders van Roemeense kinderen denkt dat hun kind weleens spijbelt. In het grootschalige onderzoek *Health Behavior in School aged Children* (HBSC) van het Trimbos Instituut en de Universiteit Utrecht wordt scholieren gevraagd of zij in de afgelopen maand hebben gespijbeld (Stevens, Van Dorsselaer, Boer, De Roos et al., 2018). Daarop antwoord 9 procent bevestigend. Als de ouders het gedrag van hun kinderen goed inschatten, spijbelen Poolse kinderen dus iets vaker dan gemiddeld.

Ongeoorloofd een lesuur of langer wegblijven van school wordt signaalverzuim genoemd. Het verzuim is een signaal dat bij het kind, op school of thuis problemen spelen zoals faalangst, een onveilig schoolklimaat of te weinig aandacht van ouders. Er bestaat ook luxeverzuim, dat wil zeggen dat een kind wegblijft van school door buiten de schoolvakanties naar het buitenland (herkomstland) te reizen. In de Integratiemonitor 2015 van de gemeente Den Haag worden de

¹⁵ In totaal werden 29 personen geïnterviewd, van wie zes uit het onderwijs, zeven uit jeugdzorg en jeugdwelzijn en acht personen uit de jeugdgezondheidszorg.

De andere geïnterviewden waren vertegenwoordigers van politie en huisvesting. De deskundigen werkten in Den Haag, Rotterdam, Noord-Limburg, Zuidoost-Brabant en Bollenstreek.

twee vormen van verzuim apart beschreven. Bij signaalverzuim is aangegeven dat het percentage in Den Haag op 4,6 procent ligt. Voor luxe verzuim is dit percentage veel lager, 0,6 procent. Voor jongeren uit Midden- en Oost-Europa ligt het percentage signaalverzuim op 8,4 procent. Het percentage luxe verzuim in het schooljaar 2014-2015 ligt op 1,7 procent. Per nationaliteit zijn er verschillen in signaalverzuim en in luxe verzuim, zo laat onderstaande

tabel zien. Deze is gerangschikt naar het aantal leerlingen per nationaliteit in Den Haag. Procentueel gezien ligt het percentage signaalverzuim onder Roemeense leerlingen het laagst. Bij hen zien we echter het hoogste percentage luxe verzuim. Poolse en Hongaarse verzuimpercentages zijn redelijk vergelijkbaar. Bulgaarse leerlingen hebben een iets lager percentage signaalverzuim en een wat hoger percentage luxe verzuim.

Tabel 5: Signaal en luxe verzuim onder verschillende nationaliteiten uit Midden- en Oost-Europa 2014-2015¹⁶

	5- t/m 18-jarigen in bevolking	Signaal verzuim	% signaal verzuim	Luxe verzuim	% luxe verzuim
Polen	1432	137	9,6	21	1,5
Bulgarije	638	48	7,5	15	2,4
Hongarije	134	12	9,0	2	1,5
Roemenië	166	5	3,0	6	3,6
Estland	27	5	18,5		
Letland	45	5	11,1	1	2,2
Litouwen	88	3	5,7	1	2,2
Slowakije	31	1	9,7		
Tsjechië	21	1	4,8		
Midden- en Oost Europa	2582	221	8,4	46	1,7

Bron: Romijn (2016), p. 21

Verzuim is een van de aanleidingen van het onderzoek van Kowalska en Jaworska-Posila (2017). De verzuimpercentages onder de Oost-Europese jeugd liggen hoger dan die van de Haagse jeugd in het algemeen. Vooral het signaalverzuim zou als een probleem gezien kunnen worden. Het luxe verzuim is beperkt: 46 leerlingen op een totaal van de 2582 kinderen.

Het SCP is hier in verschillende rapporten op ingesprongen en heeft kunnen constateren dat het goed lijkt te gaan met Poolse kinderen. Althans als men de ouders spreekt. Professionals hebben hier meer twijfels over. De volgende hoofdstukken geven een kwalitatieve blik in het leven van Midden- en Oost-Europeanen in Segbroek.

1.4 Tot slot

De Midden- en Oost Europese bevolking van Den Haag is sinds 2004 enorm toegenomen. In Segbroek is nu meer dan 5 procent van de bevolking van Midden- en Oost-Europese herkomst. Het is geen vaste groep: in tegenstelling tot eerdere migratiegolven is flexibiliteit en tijdelijkheid een belangrijk kenmerk. Men is niet aan werkvergunningen, visa of andere wettelijke barrières gebonden en kan dus makkelijker heen- of teruggaan. Een deel van de bevolking woont wel al langere tijd in de wijk. De migratiestroom is over de jaren veranderd en een deel van de jongeren die toentertijd als alleenstaande, tijdelijke arbeidsmigrant naar Nederland kwam, heeft nu een vaste baan en een gezin. Daarmee zijn andere aspecten bij de vraagstukken rond Midden- en Oost-Europese migratie gekomen: de vragen rond huisvesting en arbeidsomstandigheden zijn nog steeds belangrijk; daarnaast komen nu ook vragen rond gezinsvorming en het welzijn van kinderen naar boven.

¹⁶ 27 jongeren van Oost-Europese herkomst stonden helemaal niet ingeschreven bij een onderwijsinstelling (absoluut verzuim). Iets meer dan de helft hiervan heeft een Poolse nationaliteit. Het gaat om 1 procent van het totaal aantal kinderen.

2. POOLSE GEZINNEN IN SEGBROEK: EEN OVERZICHT UIT KWALITATIEVE GEGEVENS

In 2017 hebben Kowalska en Joworski-Posilla in het stadsdeel Segbroek een onderzoek uitgevoerd onder Poolse gezinnen in de wijk. Op basis van diepte-interviews met twaalf van deze gezinnen geeft dit onderzoek inzicht in de opvattingen, wensen en behoeftes over opvoeding en school. Daarnaast zijn zes Nederlandse experts en drie experts uit de Poolse gemeenschap geïnterviewd (Kowalska & Jaworska-Posilla, 2017). Kowalska en Jaworska-Posilla geven een gedetailleerde beschrijving van de ervaringen van twaalf gezinnen in de wijk. Ze behandelen verschillende onderwerpen zoals migratiegeschiedenis, arbeidsmarktervaringen, waarden en normen, integratie. De focus van het rapport ligt op de ervaringen met het onderwijs en de school van de kinderen.

We gaan in dit hoofdstuk dieper in op de resultaten van het onderzoek van Kowalski en Jaworski-Posilla. Eerst vergelijken we hun onderzoek met een onderzoek onder Poolse gezinnen in Segbroek uit 2011. Daarna beschrijven we de positie van Poolse kinderen zoals die in het onderzoek naar voren komt. We sluiten af met een korte analyse.

2.1 Poolse gezinnen in 2011 en 2017

Kowalska en Jaworska-Posilla hebben hun onderzoek gedaan in opdracht van de gemeente. De gemeente zag hiervoor aanleiding, omdat er signalen waren dat er specifieke problemen bij Poolse gezinnen speelden. Onder de Poolse gezinnen zou er weinig aandacht voor de kinderen zijn, onder andere door de lange werktijden van de ouders. Daardoor zouden de kinderen veel zelfstandig moeten doen. Daarnaast ligt het schoolverzuim onder Poolse leerlingen hoger dan gemiddeld. De gemeente wilde een beter beeld hebben van wat in de Poolse gezinnen speelde. De gegevens van de Haagse Integratiemonitor (2015) bevestigen deels de zorgen van de gemeente, zoals beschreven in het voorgaande hoofdstuk.

In 2011 heeft Nijhoff door middel van diepte-interviews – deels in het Nederlands, deels in het Engels – onderzoek gedaan naar de leefsituatie van Poolse gezinnen in Segbroek. Dat gebeurde op initiatief van het Lectoraat Grootstedelijke Ontwikkeling. De resultaten werden gepubliceerd in 2013 (Nijhoff, 2013). Dit onderzoek was niet geformuleerd rond een probleemvraag. Het genoemde lectoraat wilde meer weten over Polen in de stad. In bijlage 1 staat meer beschreven over de methodologieën en vergelijkbaarheid van de onderzoeken uit 2011 en 2017.

2.1.1 Migratieverhalen

Er zijn grote overeenkomsten in de onderzoeken op de migratieverhalen. In beide onderzoeken komt naar voren, dat de respondenten min of meer toevallig in Nederland terecht is gekomen, meestal via vrienden of familie die hier al eerder waren. Zij vertrokken uit Polen, omdat er meer geld in het westen te verdienen was. Of omdat ze iets anders wilden. Dit laatste kwam meer naar voren in de gesprekken in 2011. Ook komt in beide onderzoeken sterk terug dat de meeste respondenten niet het idee hadden dat ze voor lange tijd vertrokken.

In 2011 wordt door een van de respondenten verteld: *“Ik kwam hier en dacht ‘dat wordt voor een korte periode’... Maar ja, nu ben ik hier al lange tijd. Ik was 19 en net van school”* (Nijhoff, 2013, p. 26).

Zij was ten tijde van het interview al tien jaar in Nederland. Een gelijksoortig verhaal komt voor in 2017:

“Ik ben (te) lang in Nederland gebleven, hoewel ik geen plannen had om hier te blijven, tenminste niet 15 jaar geleden. Ik heb altijd gezegd dat ik alleen maar geld zou verdienen en dan terug zou komen naar Polen.”
(Kowalska & Jaworska-Posilla, 2017, p.17)

De ‘mythe van terugkeer’ speelt bij de Poolse gezinnen een rol. En de twijfel over blijven of over terugkeer is door de gezinsvorming alleen maar complexer geworden. Aan de ene kant wil de respondenten graag terug om de kinderen bij de familie te zien opgroeien:

“Ik zou op een dag terug willen gaan als de kinderen opgroeien. Ik mis hier mijn familie. Ik kwam hier en ben (te lang) gebleven. Eerder had ik er niet over gedacht of ik hier zou blijven of dat ik terug naar Polen zou willen. Het was belangrijker dat we samen waren. Maar toen onze dochter was geboren, zag ik dat de grootouders ontbraken, de familie. Maar nee, mijn man ziet absoluut geen terugkeer naar Polen.”
(Kowalska & Jaworska-Posilla, 2017, p. 16)

Aan de andere kant willen zij de kinderen stabiel laten opgroeien en niet tussentijds van school halen. In 2011 zei een van de respondenten:

“We weten nog niet of we in Nederland willen blijven. Iwan is nu bijna 5 jaar. Volgend jaar moet hij naar school. We moeten nu een beslissing nemen, want ik wil niet dat we gaan als hij 8 is of zo, en hij in Polen wordt teruggezet en met allemaal jongere kinderen in de klas komt.” (Nijhoff, 2013, p. 40)

Deze kant van het verhaal komt ook weer terug in 2017. De migratieverhalen van de gezinnen en de dilemma’s over de toekomst zijn niet sterk verschillend. Het is in de migratieliteratuur een bekend probleem waar veel migranten tegenaan lopen. De open grenzen en de ‘korte’ lijntjes tussen Polen en Nederland maken het alleen maar moeilijker.

2.1.2 Werk

Ook als het gaat om de werksituatie en de arbeidsmarktpositie zijn er veel overeenkomsten terug te zien in de verhalen.

Werksituatie

Zowel in het onderzoek uit 2011 als in dat uit 2017 komt naar voren dat de werksituatie van de Poolse migrant iets laat zien van een promotietraject. Dat traject ziet er als volgt uit (Kowalska & Jaworska-Posila, 2017, p. 21):

- werken als ongekwalificeerde medewerker in de tuinbouw/fruitteelt, aan een productielijn, in de kassen, meestal op contract van een uitzendbureau;
- zwart werken voor een opdrachtgever mannen op de bouwplaats, bij een verbouwing of renovatie van een pand; vrouwen als schoonmakers bij particulieren, zorgen voor ouderen of kinderen;
- legaal werken voor een opdrachtgever: als zzp'er of in dienst mannen op de bouwplaats, bij een verbouwing of renovatie van een pand; vrouwen als schoonmakers in een hotel, zorgen voor ouderen of kinderen;
- werken in eigen zaak of voor een particulier/opdrachtgever mannen in een eigen bouw- of klusbedrijf met personeel; vrouwen schoonmaakdiensten, boekhouding, kapper, schoonheidsspecialiste, werk in de horeca, eigenares van een kledingwinkel
- werken als vrijwilliger, wat soms verandert in een betaalde baan als de organisatie of gemeente hier budget voor heeft (alleen voor vrouwen).

De mannelijke deelnemers van het onderzoek zitten in verschillende fases van het traject, afhankelijk van de migratieduur. Bij de vrouwen zijn de verhalen complexer.

Ook in de verhalen uit 2011 is het promotietraject terug te zien. De respondenten – zowel mannen als vrouwen – zijn vaak ook via uitzendbureaus in de kassen begonnen en zijn langzaam opgeklommen naar een eigen bedrijf. In 2011 zegt een van de respondenten: *“(…) Dat was een droom voor de mensen die in de kassen werkten, om naar de stad te gaan en in de bouw te werken. Voor de vrouwen was schoonmaken de droom”* (p. 31). Dat men het promotietraject doorloopt, bevestigt een andere respondent: *“In de bouw werkte ik eerst als gewone migrant, en steeds kon ik een stapje omhoog.”* (p. 31)

De geïnterviewde Polen doen fysiek zwaar werk waarvoor zij niet zijn opgeleid: zowel in 2011 als in 2017 is dit de algemene tendens. De vrouwen hebben hier in het algemeen meer frustratie over: zij hebben diploma's gehaald, maar kunnen daar weinig mee. Na de bevalling hebben ze daarnaast lange(re) tijd niet gewerkt. Dit maakt het helemaal moeilijk om opnieuw in te treden in het arbeidsproces.

Arbeidsomstandigheden

Een ander aspect dat in de verhalen terugkomt, gaat over de arbeidsomstandigheden. Op het werk in de kassen, in de bouw of via uitzendbureaus lijken er nog veel misstanden te zijn – ondanks verschillende overheidsinitiatieven om met name malafide uitzendbureaus aan te pakken. In de tuinbouw en voedselverwerkende sectoren hebben de respondenten deels via uitzendbureaus gewerkt. Dat komt naar voren in de onderzoeken in 2011 en 2017. De verhalen over misbruik, slechte betalingen en het niet respecteren van werknemersrechten (als vakantiegeld of betaling van overuren) komen in de gesprekken terug.

“ In Polen vond ik mijn werk leuk, in werkte in het beroep dat ik geleerd heb. Hier was mijn eerste baan [net] een werkkamp. Ik verpakte druiven. Ik was de enige die iets durfde te zeggen, de anderen huilden en werkten door. Ze behandelden de mensen heel slecht, ze schreeuwden en vloekten. Iedereen stond onder druk en was angstig. ” (2017, p. 24)

In 2011 werd door sommige respondenten al aangegeven dat ze de arbeidsomstandigheden voor het EU-lidmaatschap van Polen beter vonden dan na de toetreding (p. 41). Deze vreemde tegenstelling lijkt ook in 2017 nog te spelen: mensen hebben door het EU-lidmaatschap meer rechten gekregen, terwijl juist minder rechten worden ervaren of gewaarborgd.

In 2011 gaven verschillende respondenten aan in de financiële problemen te zijn gekomen, doordat ze niet werden uitbetaald of omdat ze de regels niet goed kenden. Zij zochten niet zo snel contact met instanties. Ze wantrouwden de overheid. Pas wanneer er kinderen waren gekomen, legden de respondenten de verbinding met de gemeente en de overheden (Nijhoff, 2015).

In 2017 is dit niet anders. Nog steeds weten de respondenten niet goed de weg naar instanties te vinden en kennen zij hun rechten en plichten onvoldoende. Ze weten niet wie ze moeten benaderen en hebben nog steeds weinig vertrouwen in overheidsinstellingen. Daarbij is ook tekenend dat *“er [...] veel bedrijven, tussenpersonen, bedriegers en oplichters [zijn] die leven van het gebrek aan informatie en onwetendheid”* (2017, p. 25).

2.1.3 Integratie

Binnen de EU is sprake van een vrij verkeer van goederen, geld en arbeid. Circulaire- of seizoenmigratie was zeker in het begin van de Poolse toetreding tot de EU een veel voorkomend patroon. Met de fluïde grenzen en de (bijna) gelijke rechten voor alle EU-burgers is tijdelijkheid een belangrijk aspect in de migratie. Inburgeringsverplichtingen zijn niet van toepassing op EU-migranten. In de onderzoeken uit zowel 2011 als 2017 komt naar voren, dat vooral de vrouwen als integratiemotor kunnen worden gezien. De mannen werken veel en hebben geen tijd om naast het werk taal- of andere cursussen te volgen. Zeker na de komst van kinderen zijn zij de voornaamste broodwinner in het gezin. De vrouwen volgen wel taalcursussen, vooral in 2011 toen deze nog gratis toegankelijk waren. Dat geeft een lagere drempel. De vrouwen die in 2011 ten tijde van het interview niet actief waren op de arbeidsmarkt, waren wel sterk op de arbeidsmarkt gericht: als de kinderen naar school gaan, willen zij weer aan de slag. Daarnaast waren zij actief in vrijwilligerswerk en boden zij ondersteuning aan andere migranten, bijvoorbeeld via IDHEM.

In 2017 lijkt men negatiever over Nederland dan in 2011:

“ Ik heb het gevoel dat ze weten dat als alles goed geordend wordt. Dan wordt het leven makkelijker omdat als ze alles gepland hebben dan worden ze minder gestrest. Ik zou het ook willen maar zo is mijn persoonlijkheid niet. Ik denk dat ze mij zo erg irriteren, omdat ik zo zou willen zijn en ik weet dat ik het niet kan. ” (2017, p. 27)

De auteurs geven aan dat deze uitspraak niet alleen iets over deze respondent zegt, maar dat ze dit bij meer respondenten zijn tegengekomen.

Daarnaast lijken de respondenten in 2017 anders naar taal te kijken. Waar een van hen in 2011 aangaf *“Als je je kind hier wilt opvoeden, moet je wel Nederlands leren. Je wilt de school kunnen verstaan. Je wilt ook niet meemaken dat je naar het ziekenhuis moet, en je kind moet alles vertalen. Dat willen we niet”* (2011, p. 32), is dit in 2017 anders: slechts vier van de respondenten communiceren gemakkelijk in het Nederlands. De rest van de respondenten is afhankelijk van tolken bij officiële situaties en in contact met de school van de kinderen. Ze geven aan dat ze te weinig tijd en energie hebben om Nederlands te leren, maar ook dat ze vrijwel altijd in een Poolssprekende omgeving zijn – thuis en op het werk¹⁷. In 2011 was dit niet anders. Toch waren de vrouwen uit die interviews intensief met taalverwerving bezig.

Maar ondanks deze ontwikkeling zijn ook in 2017 de vrouwen de integratiemotor, zo geven de onderzoekers aan:

“ Het is in Nederland heel interessant dat vrouwen bereid zijn om actie te ondernemen. Deze integratie gebeurt door vrouwen, omdat ze contacten hebben, hun kind naar school sturen, kinderen beginnen samen te spelen. Mannen werken en als ze op het werk geen contacten met de Nederlanders hebben (omdat daar alleen maar Polen werken) dan is de integratie heel mager. ” (2017, p. 28)

2.1.4 Netwerken

In de gesprekken in 2011 kwam naar voren, dat de netwerken van de respondenten verschilden: een aantal had vooral contacten met andere Polen. Anderen hadden contacten in meer diverse netwerken. Contact met Nederlanders bleek moeilijk, men voelde zich buitengesloten. Ook de drukke agenda's maakten het moeilijk om nieuwe vrienden te maken. Het gesprek ging niet vaak over de 'Polenproblematiek': een van de respondenten gaf wel aan dat het niet goed is dat men geconcentreerd in bepaalde buurten woont. Hij was dan ook zeer tegen het bestaan van 'Polenhotels' (p. 35). Wel gaven de respondenten aan last te hebben van vooroordelen en stereotypen over Polen.

Dit lijkt in 2017 veranderd: respondenten geven aan meer last te hebben van de vooroordelen en stereotypen. Zij lijken minder contact te hebben met andere groepen. Ook binnen de Poolse gemeenschap zijn er inmiddels verschillende subgroepen ontstaan: *“Dit zijn kleine groepjes [die elkaar helpen]. Een vreemdeling helpt een vreemde niet. Polen zijn wolven (vijanden) voor elkaar in het buitenland”* (p. 34).

Dit verwijst naar de groep alleenstaande Poolse mannen die voor overlast zorgen. Uit het onderzoek blijkt dat deze groep voor een belangrijk deel de beeldvorming over en van Polen bepaalt (p. 11-14). De gezinnen willen niet met deze mannen geassocieerd worden en mijden contact:

“ Het lijkt me dat er twee groepen Poolse immigranten zijn. De gewone, onopvallende mensen zoals wij. We doen wat we moeten doen: staan 's ochtends op, we gaan werken, we hebben kinderen. En dan is er een ander deel: erger, asociaal en erg zichtbaar. ” (p. 34)

In 2017 wordt dan ook gesproken over een eilandenorganisatie van de Poolse gemeenschap (p. 36). De gemeenschap is slecht georganiseerd. De meeste informatie krijgt men via vrienden en familie die al langer in Nederland zijn, via een informeel informatiesysteem. Dit was ook in 2011 een belangrijke bron, maar toentertijd kwamen de negatieve aspecten van de verdeeldheid minder naar voren.

Het informele informatiesysteem bestaat in beide onderzoeken uit familie en vrienden en uit verschillende digitale bronnen. Er zijn Facebookgroepen met informatie voor Polen in Den Haag. Ook wordt in beide onderzoeken regelmatig de krant/informatiepagina van Niedziela.nl genoemd. De ambassade wordt zelden genoemd.

2.2 Bevindingen: een tussenstand

Op basis van de gesprekken met Poolse bewoners in Segbroek in 2011 en 2017 komt een beeld naar voren dat redelijk stabiel is. De families werken hard, blijven vooral in het eigen netwerk (deels gedwongen, deels uit keuze), leren de taal als ze daar de gelegenheid voor hebben en zijn vaak redelijk toevallig in Den Haag terechtgekomen.

Niet iedereen is even tevreden met de leef- en werksituatie in Nederland. Men werkt veelal onder het eigen niveau en vooral de vrouwen in de onderzoeken zouden een betere arbeidsmarktpositie willen hebben. Vrouwen zijn nog steeds de integratiemotor binnen de gezinnen. Het lijkt of deze groep in 2017 meer behoeften heeft dan in 2011. Dat kan deels te verklaren zijn door de interviewsetting: in 2011 was deze niet in de eigen taal, niet door iemand uit de eigen groep. Het kan zijn dat de respondenten zich daardoor in 2011 minder vrij voelden om alle wensen en behoeften te uiten. Het kan ook zijn dat de tendens is voortgekomen uit een veranderende samenleving. In 2011 waren er meer voorzieningen. Zo waren de taalcursussen nog gratis en IDHEM had een andere positie binnen de gemeente. Men maakt zowel in 2011 als in 2017 veel gebruik van informele bronnen om informatie te krijgen. Maar in 2011 waren er meer formele kanalen beschikbaar. Daarnaast bestaat binnen de respondenten meer het gevoel van een verbrokkelde gemeenschap: ze krijgen het idee dat ook binnen de Poolse bewoners van Segbroek veel verschillen bestaan. Dat maakt het weer lastiger om brede informele contacten te hebben. Misschien was er in 2011 ook meer optimisme, omdat er veel aandacht was – niet alleen in Den Haag maar ook in de landelijke politiek – voor de misstanden bij uitzendbureaus en huisjesmelkers. De wat minder positieve houding die uit de gesprekken in 2017 lijkt te komen, kan hiermee te maken hebben. Er is sinds 2011 voor (nieuwe) Poolse inwoners niet veel veranderd in de situatie rond werk- en woonvoorzieningen.

¹⁷ Er zijn een aantal belangrijke verschillen binnen de onderzoeken, maar ook bij de gemeente. Het onderzoek in 2011 is in het Nederlands en Engels gedaan en heeft daarmee waarschijnlijk een andere groep bereikt dan het onderzoek dat in 2017 in het Pools is gedaan. Daarnaast bieden de gemeenten niet langer gratis taalcursussen aan en kan het zijn dat Polen minder snel naar de Nederlandse les gaan.

In 2011 is niet gekeken naar de ervaringen van de kinderen. De meeste kinderen waren nog jong en pasten zich snel aan. Ze leken de taal vrij vlot op te pakken. In 2017 lag de focus van het onderzoek wel op de ervaringen van de kinderen. De resultaten daarvan beschrijven we hieronder kort. Daarna gaan we in op een aantal spanningsvelden die in de gesprekken met de Poolse respondenten in 2017 lijken te bestaan.

2.3 Ervaringen van schoolgaande kinderen

In hun onderzoek kijken Kowalska en Jaworska-Posila naar de vragen, problemen en belemmeringen van Oost-Europese kinderen in het onderwijs. Het lijkt erop dat de Poolse opvattingen over opvoeding verschillen van die in Nederland. Dat dit – in combinatie met de wens om in het Poolse netwerk te leven – behoeftes creëert zoals voorlichting over voorzieningen in het Pools of Engels, een Poolse maatschappelijk werker, een Pools bibliotheekgedeelte. Het uit zich soms ook in onbegrip en onvrede. Er is ontevredenheid over het onderwijs dat kinderen toetst op slaagkans in het Nederlandse onderwijs in plaats van op intelligentie, en dat strikt is ten aanzien van schoolverzuim.

2.3.1 De Poolse kinderen en jongeren in Segbroek in 2017

Voor het onderzoek van Kowalska en Jaworska-Posila werden de families zoveel mogelijk geselecteerd om de ervaringen breed, over alle leeftijden, in kaart te brengen. In drie families waren de kinderen nog jonger dan 4 jaar oud, bij zeven gezinnen zaten de kinderen op de basisschool en in vier gezinnen volgden de kinderen middelbaar onderwijs.

De moeders van de kinderen jonger dan 4 jaar werkten niet. Slechts een van de moeders stuurde haar kinderen naar de crèche. De andere moeders namen bij de geboorte ontslag om voor het kind te zorgen, totdat het naar school zou gaan.

2.3.2 Basisschoolkinderen

In de gezinnen waar kinderen naar de basisschool gaan, zijn twee scholen in Segbroek van belang: Klimop en Toermalijn. Op deze scholen bestaan schakelklassen waar de kinderen versneld de taal leren om zo snel mogelijk in het reguliere onderwijs in te stromen. Vanuit deze scholen kwam de observatie dat driekwart van de Poolse kinderen op hun school te weinig begeleiding of toezicht van de ouders kregen. De scholen gaven aan dat de kinderen te veel alleen zijn. Dit beeld wordt bevestigd door de politie. De scholen zijn bang voor verkeersongelukken (bijvoorbeeld op de drukke Beeklaan), maar ook voor bedreigingen of misbruik van de kinderen. In de gesprekken met de ouders relativeren de laatsten het probleem. Zij leggen de verbinding met met de Poolse manier van opvoeden waarin het al heel snel gaat om de zelfstandigheid van kinderen. In Polen is het heel normaal dat kinderen alleen naar school lopen. Men beseft niet dat de Nederlandse houding zoveel op toezicht is gericht. De ouders zijn bereikbaar en hebben contact met hun kinderen via de telefoon.

Poolse ouders maken weinig gebruik van kinderdagverblijven, vooral vanwege de hoge kosten. Een bijkomstig probleem is het gebrek aan flexibele uren en dagen van de meeste kinderdagverblijven. De kinderen doen wel mee aan buitenschoolse activiteiten. De moeders helpen elkaar dan onderling. Zij beseffen dat ze niet de perfecte zorg

bieden, maar de moeders hebben ook na school via de telefoon veel contact met hun kinderen.

De ouders komen ook niet veel op de scholen: door het gebrek aan taalkennis en het gebrek aan tijd is het voor hen lastig om daar actief te zijn. De scholen geven aan dat ze ook geen ouders terugzien bij verschillende activiteiten. De problemen zijn vooral zichtbaar wanneer er conflicten zijn. Ouders verwachten dat leraren ingrijpen en de leraren willen dat de ouders 'iets' doen. Een aantal kinderen wordt gepest, omdat ze Pools zijn.

Een ander probleem is verzuim. Poolse kinderen worden sneller ziek gemeld. In Polen is de definitie van 'ziek-zijn' net wat anders dan in Nederland. Ook zijn kinderen weleens afwezig, omdat het gezin in Polen is voor familie of feestdagen.

De integratie van de kinderen gaat goed, maar de kinderen ervaren wel emotionele problemen. Ze missen vrienden en familie uit Polen en ze worden vaak op een te laag intelligentieniveau ingeschat door taalachterstanden. De ouders kennen het schoolsysteem soms ook niet en weten de weg naar passend onderwijs niet (altijd) te vinden. Ook blijkt uit gesprekken met experts dat een kleine groep kinderen opgroeit in multiprobleemgezinnen (alcoholmisbruik, armoede, drugsverslaving). De families zelf geven dit niet aan – het is dus lastig om hier conclusies over te trekken.

2.3.3 Kinderen op de middelbare school

Bij tieners komen meer problemen naar boven. Boven op de gewone puberproblemen komen bij hen de effecten van de migratie en het vinden van een plek in de nieuwe omgeving. Het ontbreken van ouderlijk toezicht is hierbij een probleem.

De kinderen gaan de eerste twee jaar naar Internationale Schakelklassen waarbij ze met leerlingen in de klas komen die het Nederlands niet goed beheersen. Volgens de ouders geeft dit dat de kinderen vooral contact hebben met andere Poolse kinderen waardoor ze de taal weer minder snel leren. Net als bij de basisschoolleerlingen geeft de taalachterstand dat de kwaliteiten van de kinderen te laag worden ingeschat. *Alle* kinderen uit de gezinnen die zijn gesproken, gaan naar het praktijkonderwijs of naar het vmbo. Ouders beseffen vaak ook niet wat dit voor de toekomst van het kind betekent.

2.4 Discussie

Het stadsdeelkantoor heeft bij het lectoraat Grootstedelijke Ontwikkeling de vraag gelegd om een vervolgonderzoek te doen gebaseerd op de resultaten van het onderzoek van Kowalska en Jaworska-Posila. Hieronder worden een aantal aanvullende punten besproken. In hoofdstuk 3 en 4 worden de resultaten die uit het vervolgonderzoek naar boven zijn gekomen gegeven.

Het onderzoek geeft een goed beeld van wat onder de geïnterviewde Poolse gezinnen in Segbroek leeft. Het geeft een unieke blik in de Poolse gemeenschap. Er komen verschillende dromen, verwachtingen en wensen in het onderzoek tot uiting. Dit alles vormt de basis voor de aanbevelingen die in het rapport staan.

Hierbij kan men tegen een aantal spanningsvelden of tegenstellingen aanlopen. Zo hebben de respondenten verschillende opvattingen

over de taakverdeling tussen ouders. Zij geven aan dat deze taakverdeling traditioneel is. De moeders nemen de eerste jaren de opvoeding voor hun rekening. Aan de andere kant willen de mannen en ontevreden met hun positie buiten de arbeidsmarkt. Het spanningsveld tussen traditie en verandering speelt ook bij religie. Aan de ene kant geven respondenten aan dat ze 'geloven maar niet beoefenen' (p. 20). Toch zijn sommigen gefrustreerd, omdat Nederlandse scholen wél ruimte willen bieden voor een vrije dag op een religieuze feestdag voor moslimkinderen, maar géén ruimte willen bieden voor een vrije dag op een katholieke feestdag voor Poolse kinderen. Een aantal Poolse feestdagen spelen in het Nederlandse christendom geen rol, maar zijn in Polen wel heel belangrijk (bijvoorbeeld kerstavond).

“ Ze geven bijvoorbeeld commentaar op het feit dat moslimkinderen op bepaalde dagen vanwege hun religie vrij krijgen. Maar als er een katholieke feestdag is, die belangrijk is voor Polen en die we in Nederland niet vieren, krijgen hun kinderen niet vrij. Ik weet niet meer welke feestdag dat was, maar ik weet dat mijn Poolse ouders erg boos waren dat moslims vrij krijgen om hun feesten te vieren en zij dan niet. ” (Nederlandse expert, p.37)

Een tweede tegenstelling kan gezien worden in de ideeën over opvoeding. Kinderen gaan weinig naar de crèche vanwege de sterke band tussen moeder en kind. Moeders willen de eerste jaren voor het kind zorgen en kunnen zich niet voorstellen dat een kind van drie maanden al door een ander wordt verzorgd. Aan de andere kant verwacht men grote zelfstandigheid van de kinderen als ze naar school gaan. De kinderen gaan dan alleen naar school, worden niet gebracht of gehaald.

“ Poolse kinderen worden opgevoed zodat ze snel zelfstandig worden. Een 7-jarig Pools kind dat zelf boterhammen voor op school maakt of alleen naar school gaat, is niks ongebruikelijks. Ik ben zelf op die manier opgevoed. Echter, hier worden kinderen tot minstens 10, of soms zelfs 12 jaar oud door de ouders naar school gebracht, dat wil zeggen de hele lagere school. Veel lagere scholen zien dit als een probleem, dat Poolse kinderen alleen naar school gaan met een sleutel om hun nek. ” (Poolse expert, p. 50)

De tegenstelling is vooral zichtbaar, omdat het lijkt alsof Nederlandse moeders precies de omgekeerde aanpak hebben. Dat geeft een soort dubbele spanning. Niet omdat de ene aanpak de voorkeur heeft boven de andere. Maar vooral omdat beide opvoedingsstijlen een omslag te zien geven, waarbij de stijlen niet naar elkaar toe groeien.

Er is wantrouwen ten opzichte van instituties. De Poolse respondenten zoeken vooral hulp in eigen kring. Maar ondersteuning moet ook wel van de overheid komen. Zij streven naar onafhankelijkheid en vrijheid (p. 19-20). Als er dan problemen ontstaan, zoeken ze vanwege dat wantrouwen vaak te laat naar een (formele) oplossing. Zo ontstaat een vicieuze cirkel: er is wantrouwen; daardoor gaat men te laat naar de hulpverlening; die kan dan niet zo goed ondersteunen als gewenst

wordt; dat leidt weer tot meer wantrouwen. Een Poolse hulpverlener vindt dat men deze escalatie niet mag overdrijven:

“ Natuurlijk zijn er gezinnen die problemen hebben, maar niet groter dan die van Nederlandse gezinnen. Het verschil is dat de Nederlanders de taal kennen en aan alle deuren kloppen. De Polen kennen de taal niet, en weten niet waar ze moeten kloppen, of ze zo gesloten en bang zijn dat ze niet willen kloppen. Ze zijn bang vanwege de verhalen in de media of op internet-fora over het feit dat hun kinderen weggehaald worden. ” (p. 37)

Het wantrouwen ten opzichte van instituties speelt ook een rol in de relatie met de scholen. Ook daar is de houding van de respondenten dubbel. Zij zien de scholen aan de ene kant als autoriteit. (Opvoed) problemen die op school ontstaan, moeten ook door de school worden opgelost. Aan de andere kant willen de ouders meer zeggenschap hebben over schoolverzuim.

Ten slotte wordt in het onderzoek aangegeven dat Poolse gezinnen goed functioneren maar slecht geïntegreerd zijn.

“ De frequentie en het karakter van de problemen veroorzaakt door de Poolse gezinnen zijn vergelijkbaar met de andere gemeenschappen die in Den Haag wonen: 'Ik zie hier een grote diversiteit. Wat betreft de gezinnen, dan gaat het goed. Kinderen gaan naar school, leren de taal, ouders proberen ook zo snel mogelijk Nederlands te leren.' (Politiebureau Den Haag, p. 14)". Dit staat in sterk contrast met de conclusie dat "(...) ze, in de meeste van de bestudeerde gevallen, slecht geïntegreerd zijn. ” (p. 26)

Polen in de stad gaan vooral veel met Polen om, spreken Pools en kijken Poolse televisie. Maar aan de andere kant werken ze, betalen ze belasting, gaan de kinderen naar Nederlandse scholen en proberen de ouders – als er tijd en geld voor is – Nederlands te leren. De structurele of sociaal-economische integratie lijkt voorspoedig te verlopen. De sociaal-culturele integratie verloopt minder goed. En zoals een respondent aangeeft: *“Sommige gewoonten nemen we over. We doen met kinderen dingen die de Nederlanders leuk vinden, maar volgen de Poolse tradities”* (p. 28)

Het spanningsveld tussen behoud van 'het eigene' en het aanpassen aan 'het nieuwe' is bij de respondenten van Kowalska en Jaworska-Posila sterk zichtbaar. Het onderzoek geeft een intensief beeld van de lastige vragen rond het leven in een nieuwe samenleving. Ook in de aanbevelingen die beiden onderzoekers doen, komt die spanning naar voren. Aan de ene kant pleiten zij voor meer voorzieningen voor de Poolse bewoners en specifiek voor Poolse gezinnen in Den Haag. Aan de andere kant zien zij ook dat het heel lastig is om de doelgroep te bedienen. In de conclusies wordt hier meer aandacht aan besteed.

De situatie van de Poolse bewoners in Segbroek is tussen 2011 en 2017 wat minder gunstig geworden. De groep vernieuwt zichzelf: er lijkt een stabiele kern van Poolse bewoners te zijn, maar ook komen steeds nieuwe Polen in Segbroek (en Den Haag) wonen. Deze

nieuwere bewoners hebben niet de toegang tot informatie die men in 2011 had. Juist omdat EU-migratie continu is en flexibeler dan andere migratiestromen, moet de informatievoorziening ook continu zijn.

De problematiek van de arbeidsmigranten in het algemeen lijkt naar de achtergrond te zijn geschoven, zo blijkt uit de analyse van Hamit Karakus van Platform31:

“ En zo was de arbeidsmigrant al snel weer uit het publieke debat verdwenen. Ten onrechte, zo blijkt nu. Want de problemen zijn helemaal niet opgelost of verdwenen; ze zijn naar de achtergrond gedrukt onder invloed van de economische voorspoed en hebben zich verplaatst naar de randen van de stad, het buitengebied en de minder populaire vakantieparken. De overlast is vergelijkbaar; alleen hebben minder mensen er last van. En de woon-, werk- en leefomstandigheden van de mensen om wie het hier gaat, zijn in veel gevallen nog net zo schrijnend als voorheen. ”¹⁸

De problemen zijn vergelijkbaar met de problemen van zeven jaar geleden, maar de aandacht voor de problemen is veel minder geworden. Gemeenten en overheid, aldus Karakus, hebben zich teruggetrokken, waarbij de arbeidsmigrant nu zelf de problemen moet oplossen. Ook in Den Haag was de ondersteuning van de gemeente via zelforganisaties in 2011 breder dan in 2017. Dat kan een reden zijn dat de verhalen van de Poolse buurtbewoners in 2018 een minder positieve toon hebben dan de verhalen in 2011. In de volgende twee hoofdstukken gaan we hier dieper op in. Eerst door ouders en professionals aan het woord te laten. In hoofdstuk 4 met de verhalen van de kinderen en jongeren zelf.

¹⁸ <https://www.platform31.nl/nieuws/de-tragiek-van-de-arbeidsmigrant> (inzage 13/01/19)

3. OUDERS EN EXPERTS OVER ONDERWIJS EN KNELPUNTEN

In 2017 verscheen niet alleen het onderzoek van Kowalska en Jaworska-Posila, dat in het vorige hoofdstuk uitvoerig aan de orde is gekomen. Op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid had ook het Sociaal en Cultureel Planbureau een onderzoek gedaan onder ouders van Poolse, Roemeense en Bulgaarse kinderen. De resultaten werden in 2017 door het SCP gepubliceerd onder de titel *Van oost naar west*. De ouders die deelnamen aan dit onderzoek gaven aan tevreden te zijn over het onderwijs. Ze zagen bij hun kinderen een hoge mate van welzijn.

In ons derde hoofdstuk laten wij ouders en experts aan het woord over hun ervaringen met het onderwijs en met leerlingen uit Midden- en Oost-Europa. Onder die leerlingen zitten vooral Poolse kinderen en jongeren. We geven een indruk van hoe ouders uit Midden- en Oost-Europa hun kinderen hier in Nederland opvoeden. En we gaan in op de ervaringen die het onderwijs met deze ouders en hun kinderen heeft. We sluiten het hoofdstuk af met mogelijke oplossingen voor de problemen die zijn benoemd.

3.1 Onderwijsvoorzieningen in Den Haag

Er zijn in Den Haag verschillende onderwijsvoorzieningen voor nieuwe bewoners. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs. Hieronder geven we een korte beschrijving van deze voorzieningen.

Basisonderwijs

Binnen Den Haag-Segbroek zijn twee basisscholen met neveninstroomklassen. Het gaat om openbare basisschool De Klimop en openbare basisschool de Toermalijn.

- Obs De Klimop heeft een neveninstroomklas voor niet-Nederlandstalige leerlingen vanaf groep 3. Voor ouders is er een taalklas.
- Obs de Toermalijn bouwt haar neveninstroomklas af. Er zitten op dit moment (2018) nog maar zeven leerlingen in. Voor ouders is er twee keer per week Nederlandse taalles.

Beide scholen hebben een multiculturele leerlingenpopulatie, die representatief is voor de samenstelling van de wijk.

Voortgezet onderwijs

In Den Haag zijn er drie scholen voor voortgezet onderwijs met Internationale Schakelklassen (IS-klassen of ISK): het Diamant College, het Johan de Witt College en het Edith Stein College. De eerste twee scholen konden of wilden niet meewerken aan een interview. Het Edith Stein College had wel de mogelijkheid om mee te werken aan een interview over leerlingen op deze school uit Midden- en Oost-Europese landen.

Edith Stein College

Het Edith Stein College is gespecialiseerd in onderwijs aan niet-Nederlandssprekende kinderen. Kinderen die helemaal geen

Nederlands kennen, kunnen er instromen in een Internationale Schakelklas (ISK). Kinderen die op de basisschool al wat Nederlands hebben geleerd kunnen starten in een Brugklas Anderstaligen (bat-klas). Voor kinderen van de basisschool die niet genoeg Nederlands kennen voor de bat-klas, maar te veel Nederlands kennen voor de ISK-klas, is er de kopklas waar verder gewerkt wordt aan het verbeteren van de Nederlandse taal. In de schakelklassen volgen de leerlingen ook een methode gericht op inburgering in de Nederlandse samenleving. Op het moment van het interview, voorjaar 2018, had deze scholengemeenschap zeven IS-klassen met in totaal 114 leerlingen. Nieuwe leerlingen kunnen het hele jaar instromen. Op de eerste afspraak komen ouders met hun kind. Zij nemen het schoolrapport uit het herkomstland mee naar deze afspraak. Vervolgens maakt het kind een rekentoets op groep 8-niveau. Het krijgt daar anderhalf uur de tijd voor. Ook wordt een non-verbale intelligentietoets afgenomen die moet uitwijzen of het kind een langzame leerder of een snelle leerder is. Verder kan nog een toets voor Engels worden afgenomen om het niveau van de leerling te bepalen.

Leerlingen van 12, 13 of 14 jaar oud komen samen in één klas en stromen uit naar een brugklas voor anderstaligen of naar een tweede klas mavo, havo of vwo. Voor de oudere leerlingen van 15, 16 of 17 jaar is er ook een Internationale Schakelklas. Deze oudere leerlingen hebben na het eerste jaar schakelklas andere mogelijkheden om uit te stromen, binnen de school of daarbuiten. Zij kunnen bijvoorbeeld geplaatst worden in een schakelklas die toeleidt naar het mbo. Of zij stromen uit naar een klas waarin ze in één schooljaar 2 en 3 havo moeten doen. Als hun schoolprestaties dat toelaten, kunnen zij ook na de ISK doorstromen naar 4 havo/vwo, 5 havo/vwo of 6 vwo.

IDHEM startte in januari 2018 een project, waarbij Poolse jongeren die goed Nederlands spreken net aangekomen Poolse leerlingen van het Edith Stein College helpen om hun weg te vinden in Den Haag.

Johan de Witt en Diamant

In 2014 was er een tijdelijke subsidie voor twee vertrouwenspersonen voor Poolse leerlingen en ouders op het Diamantcollege en het Johan de Witt College. Een van hen had in 2014 een tijdelijke baan als vertrouwensfiguur voor de Poolse leerlingen op het Diamantcollege.

3.2 Gesprekken in de wijk

Hoe ervaren ouders en experts de voorzieningen voor Midden- en Oost-Europese kinderen in het onderwijs in Den Haag? Om daar een beeld van te krijgen, zijn dertien volwassenen geïnterviewd, allen vrouw: drie respondenten uit het basisonderwijs, drie uit het voortgezet onderwijs, twee (oud)medewerkers van IDHEM, de coördinator van IDHEM, een Tsjechische moeder, een Roemeense moeder, een Tsjechische au pair en de oprichtster van een groep voor Poolse vrouwen als expert. Op hun verzoek is ook een groepsinterview gehouden met zes Poolse moeders die lid zijn van de vrouwengroep Polka uit Segbroek. In al deze gesprekken

hebben de respondenten hun moeilijkheden en ervaringen over het onderwijs gedeeld en is er gesproken over oplossingen.

3.2.1 De Poolse groep

Alle geïnterviewde onderwijsprofessionals benadrukken het grote aantal verschillende nationaliteiten op hun school. De Klimopschool telt 31 en de Toermalijnschool 40 nationaliteiten. De scholen zelf maken in hun benadering van leerlingen en ouders geen onderscheid in nationaliteit. Wanneer ouders en leerlingen uit verschillende herkomstgroepen met elkaar worden vergeleken, zijn er wel verschillen op te merken. Het zijn verschillen die ook tussen andere groepen zouden kunnen voorkomen: groepsvorming, andere normen en waarden in de opvoeding, of onbekendheid met de multiculturele samenleving.

Onderscheidend

De intern begeleider en interim-directeur van de Klimopschool en de directeur van de Toermalijnschool noemen desgevraagd enkele kenmerken waarmee Poolse leerlingen en hun ouders, en op de Klimopschool ook Bulgaarse leerlingen en ouders, zich onderscheiden van anderen. Zo zijn er op de Klimopschool veel kinderen uit Bulgarije ingestroomd: *"De Bulgaarse kinderen die nu in de buurt wonen, zoeken elkaar op. Dat is met Poolse gezinnen ook zo geweest."* In de taalklas voor ouders op de Toermalijnschool zitten geen Poolse ouders en in de taalklas van de Klimopschool 'niet veel'. Want *"Poolse ouders werken veel. Er zijn ouders die echt tot 18.00 uur werken. Dat is niet anders dan andere werkende ouders."* Sommige Poolse ouders van de Klimopschool lijken anders om te gaan met de combinatie werk en opvoeding dan andere ouders: *"Het is wel wat vaker voorgekomen bij Poolse kinderen dat ze heel zelfstandig moeten zijn, voor en na schooltijd."*

Uit uniforme samenleving

Om te benoemen hoe Poolse leerlingen opvallen, maakt de counselor van het Edith Stein College een vergelijking met andere groepen:

“ In vergelijking met andere groepen, de Poolse groep, die komen voornamelijk natuurlijk uit een heel erg uniforme samenleving en niet uit een multiculturele samenleving. ”

Dit benoemt de respondent die vertrouwenspersoon voor de Poolse leerlingen was op het Diamant College ook:

“ Verschillende culturen die ze niet kennen. Jongens behandelen de meisjes als prooi, om ze te versieren. ”

Volgens de counselor van het Edith Stein College is er ook een verschil tussen enerzijds kinderen in de Internationale Schakelklas die worden opgevoed met duidelijke regels en duidelijke waarden en normen en anderzijds de derde generatie migrantenkinderen die ook op het Edith Stein College zit. De laatsten hebben meer een straatmentaliteit.

“ Die Poolse kinderen moeten wennen aan een gevarieerder publiek. Dat zijn ze niet gewend vanuit hun land. Opeens zitten ze dan in de brugklas met tien verschillende culturen. ”

De intern begeleider van de Klimopschool ziet de onwennigheid tijdens schoolfeesten met hapjes uit verschillende culturen:

“ Kinderen die zijn dan moeilijk aan te zetten om andere dingen te proeven dan wat ze van thuis kennen. ”

Het komt ook voor dat leerlingen die niet van oorsprong Nederlands spreken worden *overruled* door kinderen die het Nederlands wel goed machtig zijn. Dit hoorde de ISK-coördinator van ISK-leerlingen:

“ Doordat zij zich soms nog maar zo moeilijk kunnen uiten, voelen zij zich soms ook weggezet door andere kinderen die verbaal sterker zijn. ”

Hard werken

Een vrijwilligster van IDHEM die het Poolse spreekuur in Escamp doet, werkte in 2014 als vertrouwensfiguur voor de Poolse leerlingen op het Diamant College. *"Ik zag natuurlijk alleen moeilijke kinderen."* Zij kan de Poolse groep niet met andere nationaliteiten vergelijken, maar zij kan de groep die toentertijd bij haar kwam wel goed beschrijven. Zij vertelt dat de ouders van deze leerlingen uit kleine dorpjes kwamen waar geen werk is. *"Op het Diamant College was het zelden dat de moeder thuis was. Vader werkt en moeder blijft bij de kinderen alleen als die kinderen jonger waren."* De ouders hadden geen tijd om Nederlands te leren, omdat ze beiden werkten. Ook een docente Nederlands van het Edith Stein College heeft ervaring met Poolse ouders die nergens tijd voor hebben.

“ 's Avonds [zijn ze] kapot van het werken in de kassen, wat soms een soort slavenwerk is. Dit gaat ten koste van de opvoeding van de kinderen. Ouders komen geen rapport ophalen. De boekentas van hun kind is niet ingepakt. Misschien is er juist bij pubers méér toezicht nodig dan bij kinderen op de basisschool. ”

Maar ook kent ze Poolse moeders die goed opgeleid zijn en ondernemend.

Opleidingsniveau en leeftijd bepalend

De coördinator ISK van het Edith Stein College ziet bij de intake van nieuwe leerlingen voor de Internationale Schakelklas hoe het opleidingsniveau van de ouders invloed heeft op de inburgering in Nederland:

“ Als je hoger opgeleide ouders hebt die Engels spreken, dan is die ouder ook nieuw maar die helpt het kind veel meer om aansluiting te krijgen. Een van mijn eerste vragen is: 'Ben je lid van de bibliotheek?' Sommige ouders die zeggen dan 'ja daar zijn we al geweest.' Veel ouders die denken nog niet zo. ”

De coördinator van IDHEM denkt dat de leeftijd van mensen een rol speelt in hoe ze zich in het Nederlands kunnen redden in Den Haag: *"Onze klanten zijn meestal wat oudere mensen, veertig jaar en ouder. Op die leeftijd dan gaat het moeizamer om de taal te leren. Ook al hebben mensen een hoge opleiding in Polen gehad. Deze mensen kunnen normale dingen zelf regelen, maar we hebben veel verzoeken om naar ziekenhuizen te gaan. Dat soort gesprekken zijn voor hen te moeilijk."*

Opvoeden in Tsjechië

Een Tsjechische moeder (42 jaar) die zich in 2007 met haar Nederlandse man in Den Haag vestigde en een Tsjechische au pair (30 jaar) die sinds 2010 in Den Haag woont, vergelijken de opvoeding van kinderen in Nederland en Tsjechië.

De moeder uit Tsjechië benoemt vooral de traditionelere man-vrouwrolverdeling in Tsjechië vergeleken met Nederland. De opvang van (jonge) kinderen lijkt in Tsjechië wel veel meer vanzelfsprekend en niet per se verbonden aan de arbeidsparticipatie van de vrouw. De Tsjechische au pair bewaart goede herinneringen de muzieklessen die ze buiten schooltijd kreeg aangeboden.

De Tsjechische moeder:

"In Tsjechië is het nog steeds zo dat er drie jaar zwangerschapsverlof is. Je hebt een budget dat je over die drie jaar kunt uitsmeren. De moeders met een goede baan blijven geen drie jaar thuis. Die gaan eerder weer werken. Na zes maanden weer gaan werken is in Tsjechië relatief snel. Een papadag kennen ze in Tsjechië niet. Het is altijd de moeder die voor haar kind naar school komt. De man-vrouwverhouding is niet gelijk. Vader is hoofd van de familie. De man verdient meer."

De Tsjechische au pair:

"In Tsjechië is het zo dat kinderen van 3 tot 6 jaar op de peuterspeelzaal zitten. Ze hebben meer ruimte en speelgoed om te spelen dan hier in Nederland. 's Middags slapen ze op school. Ze eten daar ook. In Nederland wordt 's avonds de grote maaltijd gegeten. In Tsjechië eten ouders op het werk, kinderen op school en 's avonds een broodje. Met 6 à 7 jaar beginnen kinderen met lezen en schrijven. Dan is er opeens een groot verschil. Dan moeten ze ook thuis oefenen met lezen en schrijven en rekenen. Dat is hier wel makkelijker voor de kinderen. Daar moeten ze gelijk huiswerk doen. Het is de bedoeling dat ze het met ouders doen, zeker het lezen."

"Er is wel naschoolse opvang in Tsjechië. Bij mij was dat omdat ik soms de bus miste. We hadden veel vrije tijd tussen het einde van de school en het wachten op de bus. In die tijd heb ik toneel-, piano-, fluit- en gitaarlessen gevolgd. In Tsjechië wordt meer met muziek gedaan. We hadden in Tsjechië een juf die in de klas viool, gitaar en piano speelde. Ik vond dat heerlijk. Op de middelbare school hier hebben leerlingen proefwerkweken. Dan moeten ze alle toetsen doen én ze hebben vrij. In Tsjechië is dat niet zo. Ook daar moet je toetsen doen, maar je hebt geen vrije tijd. Als ik moet kiezen tussen het Tsjechische en Nederlandse systeem van onderwijs kies ik het Tsjechische."

In Nederland

De verschillen tussen Tsjechië en Nederland zitten volgens de Tsjechische moeder meer in de mentaliteit. Een mentaliteit waar zij inmiddels ook strategisch mee weet om te gaan.

De Tsjechische moeder:

"Ik dacht altijd dat Nederlandse ouders meer afstandelijk zouden zijn, omdat kinderen vroeg naar de crèche gaan. Maar dat is niet zo. Hier zie ik ouders net zoveel knuffelen. Waar ik moeite mee had: als er iets is met onze gezondheid, kunnen we niet meteen naar de huisarts; die zegt 'wacht maar drie dagen'; wachten tot de koorts over is; inmiddels weet ik dat het na drie dagen over is. Nu weet ik ook dat ik moet zeggen 'ik maak me zorgen' en dan ga ik toch wel naar de huisarts. In Tsjechië kun je direct naar de huisarts met een kind met koorts."

"Ik denk dat hier in Nederland mensen meer bezig zijn met het weer. En in Tsjechië praten ze meer over politiek. Nederlanders zeggen heel makkelijk wat ze denken. Dit wordt vaak door Tsjechen als bot ervaren. Tsjechen zeggen liever niets en dat leidt weer vaak tot miscommunicatie."

3.2.2 Problemen onder Poolse leerlingen

Hiervoor zijn de ervaringen van gezinnen van EU-arbeidsmigranten uit Polen en andere Midden- en Oost-Europese landen in hun algemeenheid beschreven. Deze paragraaf gaat alleen over de gezinnen binnen die grotere groep die problemen hebben. Aan het woord komen functionarissen die alleen in contact komen met ouders en kinderen als er problemen zijn. Degenen zonder problemen zien zij juist niet.

Als bij leerlingen op school problemen worden gesignaleerd, spelen meestal omstandigheden thuis een rol. We onderscheiden hier twee probleemcategorieën. De eerste heeft als achtergrond de nieuwe relatie van een van de ouders of een nieuw halfzusje of halfbroertje in het gezin. De tweede categorie betreft de leerlingen die zich ongelukkig voelen, omdat ze zich niet thuis voelen in hun nieuwe omgeving. Of omdat hun onderwijsprestaties achterblijven. Of omdat ze geen hulp en steun krijgen van hun ouders, doordat die erg veel werken en geen Nederlands spreken.

Echtscheiding

Een cluster problemen dat de vrijwilligster van IDHEM en de counselor van het Edith Stein College voorbij zien komen, heeft te maken met een echtscheiding tussen de ouders of met de scheiding tussen ouders en kind. Toen zij als vertrouwenspersoon was aangesteld op het Diamant College, had de helft van alle Poolse leerlingen die bij haar op het spreekuur kwamen te maken met een scheiding. Ook de counselor van het Edith Stein College noemt de nieuwe gezinsvorming na een scheiding als veelvoorkomende oorzaak van problemen thuis:

“ Niet met familie om kunnen gaan door een nieuwe partner van een van de ouders. Die nieuwe partner dat merken we wel vaak dat dat toch tot moeilijkheden leidt. ”

De oud-vertrouwensfiguur beschrijft die situatie nog concreter:

“ Een kind is twee jaar bij oma in Polen. Dan komt het kind naar Nederland, maar moeder is alleen op haar werk. Dan worden leeftijdgenoten belangrijker. Na twee jaar is de band ook niet meer zo hecht tussen moeder en kind. Of doordat er een nieuwe partner is en een nieuwe baby. (...) De meeste gezinnen waren niet compleet en dan luisterden de kinderen niet naar de stiefvader. Of er was een slechte relatie met mama en dan was de stiefvader niet belangrijk. ”

Aansluitingsproblemen

De tweede categorie problemen zijn te zien bij kinderen die aansluitingsproblemen hebben en te weinig steun ervaren van hun ouders of van hun docenten. Leerlingen raken soms in een dip in de schakelklas, vertelt de docente van het Edith Stein College: “*Want ze moeten overal aan wennen.*” Dat ouders (te) veel werken waardoor de band met het kind verzwakt, komt ook regelmatig voor. De counselor van het Edith Stein college zegt daarover:

“ Vaak hebben we te maken met kinderen die duidelijk geen ouder zien thuis die hen steunt in zich aanpassen in het nieuwe land. (...) Ze voelen zich niet gezien, krijgen te weinig aandacht, voelen zich zelfs soms gediscrimineerd omdat er een hele grote groep leerlingen van niet-westerse komaf is die heel aanwezig zijn. ”

De puberteit speelt volgens de counselor een rol als leerlingen minder gemotiveerd zijn voor school. De counselor ziet in de Poolse groep leerlingen regelmatig kinderen met aansluitingsproblemen. Deze leerlingen blijven in de eigen taalgroep en sluiten zich moeilijker aan bij andere leerlingen. Dit maakt het voor hen alleen maar lastiger om vriendschappen te sluiten.

Ook de oud-vertrouwensfiguur heeft dit gezien in het jaar dat ze op het Diamant College werkte. Zij geeft als achtergrond, dat de kinderen niet snel genoeg en goed genoeg het Nederlands kunnen leren. De leerlingen die bij haar op het spreekuur kwamen, waren voornamelijk meisjes. Die meisjes waren ook opstandiger, terwijl de jongens ‘*die luisteren gewoon*’.

“ Jongens werden [naar mijn spreekuur] gestuurd voor een nader gesprek. Dan ging het er vooral om dat de jongens hun verhaal in het Pools konden vertellen. (...) Jongens zag je korter. Je zag hen om bijvoorbeeld met instanties erbij te praten. Meisjes kwamen vaker terug. Meisjes wilden graag over gevoelens, over ‘het leven’ praten. ”

Opvoeden in Roemenië

Een Roemeense moeder (38 jaar) kwam in 2005 uit Roemenië naar Nederland, twee jaar na haar man, om hier te gaan werken als oppas. Ze vertelt hoe zij de verschillen ervaart tussen Roemenië en Nederland. Ze moet terug in de tijd: zij groeide op ten tijde van de communistische heerschappij waarbij Ceausescu de macht naar zich toe had getrokken. Nu denkt ze dat die dictatuur en de armoede thuis de opvoeding door haar ouders grotendeels hebben bepaald.

De Roemeense moeder:

"Ouders hadden geen tijd voor ons. De moeder bleef thuis, je had drie jaar verlof na de geboorte, daarna ging je werken. Daarna kon je van ongeveer 3 tot 6 jaar naar een soort crèche. Ik ben daar niet naartoe geweest. Als je niet naar de crèche ging, dan had je oma en opa. Ik had een strenge oma, dat vond ik niet leuk. Kinderen slapen tot 5 jaar nog 's middags. Dat vond ik echt erg, dat ik nog moest gaan slapen 's middags. Met 6 jaar gaan kinderen naar school."

"In Roemenië bemoeit iedereen zich met jou, als opvoeders, van alle kanten. 'Kijk uit, dat hoort je moeder wel!' Je moest altijd voorzichtig zijn. Hier bemoeien ze zich niet met de opvoeding. Wij werden door de burens bijvoorbeeld op onze plek gezet. We kregen een hele speech van de burens. Dat is een groot verschil. Je hoort van je ouders: 'We moeten ons niet hoeven schamen voor jou'. Dan moet je je altijd goed gedragen. Hier hoor je dat woord niet in discussies 'ik schaam me voor je'."

"Het politieke systeem was allesbepalend. We leefden in een dictatuur. Het was de tijd van Ceausescu. Je had de vrijheid niet. Hoe de opvoeding is ... de ouders ... ze konden niets zeggen wat ze niet leuk vonden. Ze hadden een soort frustratie. Je komt thuis en je bent constant gefrustreerd en dan krijgen soms de kinderen dat over zich heen. Constant met de zorgen van morgen bezig zijn, hard werken, er was nooit genoeg geld. Dat is gefrustreerd zijn, vind ik."

In Nederland

De Roemeense moeder vindt de Nederlandse opvoeding losser, met meer ruimte en aandacht voor kinderen.

"Opvoeden in Nederland is een soort tweede opvoeding voor mij, doordat ik dingen niet wil doorgeven die wel in mij zitten door de opvoeding die ik zelf heb gekregen. We waren arm thuis. Als je vijf kopjes hebt en er dan één kapot ging, was mijn moeder heel boos. In Nederland hebben we meer 'maakt niet uit, kan gebeuren'. Ik probeer het anders te doen bij mijn kinderen. Laten merken 'het komt altijd goed'. Maar dat heb ik bij mijn moeder nooit gevoeld. Dat heeft mij gevormd."

"Jullie zijn heel open. Jullie zijn zakelijk en met afstand. Roemenië is een Latijns land: wij zijn zo emotioneel, met gevoel en hart. In vergelijking met mijn man ben ik meer flexibel, ook over het weer. Mijn man moppert meer over het weer. Roemenië is voor hem het ideaal. Onze zoon van 7 vraagt dan 'Waarom zijn jullie hierheen gekomen?' En dan vertelt mijn man over Roemenië, dan zegt mijn zoontje: 'Ik zou graag in Roemenië leven.' Dan is mijn man trots."

De moeder uit Roemenië vindt dat vooral het politieke systeem en de armoede een stempel hebben gedrukt op haar eigen opvoeding. Armoede en gebrek aan vooruitzichten op verbetering waren de redenen dat ze toen ze 25 jaar was, vertrok naar Nederland. Ze was niet alleen in Nederland. Haar huidige man, zijn broer en de vriendin van haar zwager waren al in Nederland. Haar verhuizing heeft goed uitgespakt; beiden werken. Met haar man en twee kinderen woont ze in een gehuurd appartement. Familie van haar man woont naast hen.

"We waren 25 jaar oud en in een heel vreemd land, dan probeer je zoveel mogelijk met je eigen mensen te blijven. We kwamen naar Nederland voor werk, een beter leven. Met werken verdien je hier meer geld en dus meer waardering. Dat lijkt simpel maar de minder goede kanten krijg je dan ook."

3.3 Hulp bij problemen van leerlingen

Voor leerlingen die extra zorg nodig hebben in het voortgezet onderwijs bestaat een zorgstructuur binnen school.

Professionele begeleiding in school

Op het Edith Stein College hebben alle leerlingen – ook die in de Internationale Schakelklas – een mentor. Na de herfstvakantie voert elke mentor een gesprekje met de leerling om te bespreken hoe het gaat op school. De coördinator van de ISK denkt dat dit een geschikt moment is om laagdrempelig problemen te signaleren:

“Soms komt er iets bovendrijven omdat de cijfers heel erg achterblijven in vergelijking met de cijfers waar ze hier mee beginnen.”

De counselor komt in actie als het sociaal-emotioneel welbevinden van de leerling niet goed is:

“Vaak probeer ik het makkelijker te maken voor iedereen door aan te schuiven bij de uitreiking van het eerste rapport. De ouders komen om het rapport te ontvangen en dan schuif ik als counselor aan. Eerst gaat het dan over de cijfers en daarna over het sociaal emotioneel welbevinden.”

Maar ook merkt de counselor dat de communicatie met ouders moeilijk is. Dat ouders moeilijk naar school te krijgen zijn en dat de taal vaak een barrière is. Problemen die spelen in het eerste jaar Internationale Schakelklas worden met een binnenschools hulptraject opgelost, vertelt ze. Maar soms komen de problemen terug als leerlingen te weinig aandacht krijgen van hun ouders en van hun docenten.

De Nederlandse taal leren

Volgens de oud-vertrouwensfiguur van het Diamant College is de beste oplossing als de kinderen uit Polen Nederlands leren spreken:

“De taal beheersen lost alle problemen op. Ouders hebben niet zo veel invloed. De verwachting van de ouders is: ‘ze redt het wel’ en klaar. Ze konden de oudere kinderen niet helpen [met schoolwerk]. Ik zei meestal: kun je bijlessen nemen? ‘Nee, ik heb geen geld,’ zei de ouder dan. Ga naar de bieb, lees kinderboeken, kijk Nederlandse televisie, zei ik. ‘Nee, ik kijk Poolse tv, want ik spreek alleen Pools.’ Ik zei: heb je Nederlandse vrienden? ‘Nee, Poolse’. De ouders zouden meer aandacht moeten geven aan het schoolwerk van hun kinderen.”

Ook de coördinator van IDHEM denkt dat een veel betere beheersing van de Nederlandse taal problemen zal helpen oplossen. Ze is bijna jaloers op hoe snel sommige vluchtelingen Nederlands leren: “Die spreken zo goed Nederlands! Dat moet een Poolse burger ook krijgen als ze dat willen.” In het verleden heeft de coördinator van IDHEM in het Pools getolkt tijdens Nederlandstalige informatiebijeenkomsten over het onderwijs.

De docente van het Edith Stein College pleit voor meer dan alleen het leren van de Nederlandse taal. Ook moet er meer oog zijn voor andere ‘talen’ waarin kinderen zich kunnen uitdrukken:

“Communicatieve vaardigheden meer centraal stellen. Niet alleen puur de Nederlandse taal. Wiskunde is ook een taal. Er bestaat programmeertaal. We moeten abstract kunnen denken meer gaan waarderen. Als het vak techniek alvast in de schakelklas wordt gegeven, kunnen leerlingen die zwak zijn in taal daarin laten zien wat ze waard zijn.”

Begeleiding buiten school door vrijwilligers

IDHEM biedt wat zijzelf noemt ‘ambulante hulp’. Dit wil zeggen dat Poolse, Bulgaarse, Hongaarse of Roemeense vrijwilligers met mensen die hulp bij de Nederlandse taal nodig hebben, meegaan naar instanties zoals ziekenhuis, school en Centrum voor Jeugd en Gezin. De hulp is er volgens de coördinator op gericht dat mensen het uiteindelijk zelf kunnen: “Soms gaan we wel drie keer met mensen mee, maar we stimuleren dat mensen de zaken zelf gaan regelen.” IDHEM functioneert dan als een laagdrempelige eerstelijnsinstantie die mensen doorverwijst als problemen meer facetten blijken te hebben dan alleen het Nederlands niet machtig zijn:

“De mensen die we vaker dan één keer helpen, zijn mensen die zelf in Polen ook problemen zouden hebben om hun eigen zaken te regelen. Als er constante begeleiding nodig is, verwijzen we naar het maatschappelijk werk.”

Ook scholen en consultatiebureaus weten IDHEM te vinden. Zij doen ook vaak een beroep op IDHEM bij vertalen, vertelt de coördinator. De hulp van IDHEM is er echter altijd op gericht om mensen alleen op weg te helpen. Ze moeten vervolgens zelf hun weg vinden, waardoor IDHEM zichzelf overbodig maakt: “Elke keer stel ik de vraag: ‘Wat doe jij om je Nederlandse taal te verbeteren?’”

Voor Poolse jongeren die nog maar net in Nederland zijn, heeft IDHEM het project jonge ambassadeurs ontwikkeld en uitgevoerd.

“De buddy’s gaan Poolse jongeren helpen met huiswerk en met hun vrije tijd. De ouders zitten op hun werk. In plaats van op straat te hangen, kunnen de Poolse jongeren iets leuks in Den Haag gaan doen. De buddy’s zijn er voor hen als ze hulp nodig hebben of willen weten wat de stad te bieden heeft aan sport en cultuur.”

De coördinator van IDHEM heeft ook contact met de ouders:

“ Als eerste heb ik samen met de school het kind uitgekozen [Poolse kinderen]. Toen hebben we een speeddate georganiseerd, zodat buddy's en kinderen elkaar leerden kennen. De kinderen hebben toen zelf gekozen welke buddy ze wilden. Daarna heb ik contact opgenomen met de ouders om de buddy voor te stellen aan de ouders. Alle ouders waren meestal meteen overtuigd van het project. De reacties waren: goed idee, leuk. (...) We kunnen met de ouders contact opnemen als we merken dat het minder goed loopt tussen buddy en leerling. ”

Ook de counselor en ISK-coördinator van het Edith Stein College denken dat de methode met jonge ambassadeurs een goede manier is om leerlingen te helpen aansluiting te vinden bij leeftijdgenoten en om in Den Haag hun weg te vinden.

“ Ik denk dat jongere ervaringsdeskundigen de beste manier zijn om nieuwkomers een handje te helpen. Beter kan ik me dat niet voorstellen. Die weten dat heel goed over te brengen en ze weten ook heel erg goed wat jongeren nodig hebben. ” *(counselor Edith Stein College)*

“ En ik denk dat ze ook het vertrouwen wekken bij de ouders. Z ze spreken dezelfde taal, ze hebben de stad leren kennen, ze hebben hetzelfde traject doorlopen. Het is een enorm goede schakel tussen de school en thuis. ” *(coördinator ISK)*

Ondersteuning in het basisonderwijs

De moeders van Polka, een recent opgerichte zelforganisatie voor Poolse vrouwen in Segbroek, vinden dat er weinig aanbod is voor extra taalondersteuning voor kinderen. Een enkeling is kritisch over de voor- en vroegschoolse educatie aan kinderen van 2,5 tot 4 jaar (in Den Haag is de nieuwe benaming daarvoor 'peuterleerplekken'). Een moeder vertelt dat haar kind ook na de voor- en vroegschoolse educatie nog een taalachterstand had toen het naar groep 1 op de basisschool ging.

Eén moeder vertelt over de Montessorischool waar haar kinderen op zitten. Vanaf groep 3 komen tweetalige kinderen – zij die thuis naast Nederlands ook een andere taal spreken – vanaf groep 3 in een apart groepje samen en krijgen zij daar extra aandacht op gebied van taal. De moeders denken dat op de Klimopschool meerdere kinderen zitten die alleen in het Pools worden opgevoed. Deze kinderen gaan meestal niet naar de naschoolse opvang en thuis wordt alleen Pools gesproken.

De geïnterviewde moeders van Polka pleiten voor een buddysysteem, waarbij de nadruk komt te liggen op hulp bij huiswerk. Bijvoorbeeld door kinderen aan elkaar te koppelen die elkaar kunnen helpen met bepaalde schoolvakken. De moeders denken aan het koppelen van een Nederlandse en een Poolse jongen aan één nieuwe Poolse leerling. Ze helpen elkaar: de Nederlander helpt met de Nederlandse taal, de Poolse jongen helpt met een ander vak zoals wiskunde.

De moeders vinden het een goed idee om een naschoolse opvang te beginnen waar Poolse en andere kinderen extra taal- en huiswerkbegeleiding krijgen. Moeders verwachten dat ouders hier wel gebruik van willen maken. De moeders denken dat het belangrijk is dat er Nederlandse vrijwilligers bij betrokken zijn en minimaal één Poolssprekende begeleider.

In het interview met de directie van de Klimopschool is dit idee besproken. De directie had al van het idee gehoord. Zij benadrukt dat extra activiteiten voor kinderen in het schoolgebouw toegankelijk moeten zijn voor *alle* kinderen. Ook denken ze dat de school zelf al een ruim vrijetijdsaanbod van sport, spel en muziek na school heeft, waarmee Poolse kinderen zich kunnen ontwikkelen.

“ Als we zouden vinden dat kinderen achterlopen in Nederlands, kijken we zelf naar ons eigen onderwijsprogramma. Meertaligheid willen we ook stimuleren. De eigen taal van de kinderen willen we meer in de lessen zelf gebruiken. We kijken steeds beter naar wat wetenschappelijk bekend is over hoe je om moet gaan met anderstalige kinderen en daar maken we gebruik van. ”

“ Wij proberen juist géén onderscheid te maken tussen alle kinderen met verschillende nationaliteiten. Nederlandse les of huiswerkhulp aan Poolse kinderen is een ongewenst onderscheid. ”

4. WELZIJN VAN KINDEREN EN JONGEREN UIT MIDDEN EN OOST-EUROPA

In het eerste hoofdstuk van dit rapport is beschreven in welke aantallen Poolse en andere migranten uit Midden- en Oost-Europa aanwezig zijn in Nederland, in Den Haag en in het onderwijs in Den Haag. In onderzoek uit 2014 maakten professionals zich zorgen over Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen. Uit onderzoek onder ouders in 2015 bleek dat zij rapporteren dat het overwegend goed gaat met hun kinderen. Uit hoofdstuk 2 komt uit kwalitatieve gegevens naar voren dat Poolse ouders in 2017 minder tevreden zijn over hun leven in Segbroek dan in 2011. In hoofdstuk 3 zijn de ouders en experts aan het woord geweest. De experts hadden vooral ervaring met jongeren en kinderen waar het niet goed mee ging. Het onderzoek onder ouders verschaftte beperkt inzicht in de beleving en ervaring van kinderen en jongeren van de migratie naar Nederland. Tot nu toe zijn jongeren zelf nog niet aan het woord gekomen in dit rapport. Dat gebeurt in dit hoofdstuk waarin kinderen en jongeren vanaf 13 jaar tot 24 jaar zelf vertellen over hun eigen beleving van het leven in Nederland.

Interviews met middelbare scholieren en studenten in Den Haag

De onderzoekers van het SCP besluiten hun onderzoeksrapport onder andere met de aanbeveling om bij kinderen zelf informatie te verzamelen (zie hoofdstuk 1, Vogels, De Roos & Bucx, 2017). Grootchalig onderzoek zoals het Health Behaviour in School aged Children (HBSC) (Stevens, Van Dorsselaer, Boer, De Roos et al., 2018) verzamelt gegevens bij kinderen zelf. Maar het is ingewikkeld, tijdrovend en dus duur om de uitkomsten daarvan te herleiden naar herkomstgroepen in verband met privacywetgeving. Daarnaast geeft vragenlijstonderzoek geen informatie over de achtergronden voor de uitspraken van respondenten. Face-to-face interviews geven wel de mogelijkheid aan respondenten om hun opvattingen toe te lichten. Als aanvulling op en verdieping van de gegevens van de voorgaande hoofdstukken zijn interviews met kinderen en jongeren een belangrijke informatiebron.

We hebben elf jongeren geïnterviewd. Acht leerlingen van het Edith Stein College, een leerlinge van het Hofstadcollege, een student van MBO Mondriaan en een eerstejaarsstudente van De Haagse Hogeschool. Van de elf geïnterviewde tieners en jongeren zijn er vier Pools. De anderen komen uit Oekraïne, Bulgarije, Roemenië, Wit-Rusland en Servië. De jongste geïnterviewde leerling is 13 jaar, de oudste is 24 jaar. Drie leerlingen van het Edith Stein College zijn voor een interview benaderd door de coördinator van de Internationale Schakelklas (ISK) tijdens een lesuur, waarna het gesprek meteen met drie leerlingen tegelijk plaats vond. De meeste andere leerlingen zijn gevraagd om mee te werken door de coördinator ISK, waarna wij per e-mail of telefoon een afspraak hebben gemaakt met de leerling. De leerlinge van het Hofstadcollege is benaderd tijdens het Poolse festival op 3 juni 2018 op het Newtonplein. De student van MBO Mondriaan is benaderd via een oud-medewerker van IDHEM. De student van De Haagse Hogeschool is per toeval ontmoet.

Onder de geïnterviewde jongeren is één Pools meisje dat naar Nederland is gekomen toen zij 7 jaar was. Zij heeft niet in een aparte taalklas gezeten op de basisschool of in een Internationale Schakelklas. De andere jongeren die zijn geïnterviewd hebben allemaal wel in een

De leerlingen van het Edith Stein College hebben we geïnterviewd in een spreekkamer van de school. De andere interviews vonden plaats in de bibliotheek, in een café en in De Haagse Hogeschool. Het kortste interview duurde een kwartier, het langste interview duurde anderhalf uur.

Van de gesprekken werden aantekeningen gemaakt. Op basis van de aantekeningen werden samenvattingen gemaakt van elk gesprek. De respondenten woonden allemaal al enige tijd in Nederland en de interviews konden in het Nederlands worden gehouden.

Vanaf hun komst naar Nederland

In de interviews vertelden de leerlingen over hun schoolloopbaan vanaf hun komst naar Nederland. Over de redenen van hun ouders om naar Nederland te verhuizen. Over hun eigen reactie daarop. Ze gaven aan met wie en hoe zij hun tijd na school doorbrengen en ze hebben antwoord gegeven op de vraag hoe het met hen gaat. Door deze onderwerpen op deze manier aan de orde te stellen, kregen we vanuit de beleving van de jongere inzicht in de onderwijsvoorzieningen waarvan ze gebruik hebben gemaakt en nu nog maken. School en onderwijs maken een groot deel uit van het sociale leven van kinderen en jongeren. Het is de plek waar vriendschappen ontstaan en worden onderhouden. We hebben de reacties van de kinderen en jongeren op de verhuizing naar Nederland bevraagd om inzicht te krijgen in hoe die verhuizing het welzijn van de jongere heeft beïnvloed volgens henzelf. Tot slot was een eigen oordeel over het welzijn in Nederland van belang om ook naar de redenen daarachter te kunnen vragen. We hebben deze onderwerpen ter sprake gebracht, gedeeltelijk omdat het topics waren in het onderzoek van Kowalska & Jagorska (2017) en omdat de leerlingen en studenten er zelf mee kwamen. Zij konden het interview sturen. De rol van de ouders kwam meestal niet (spontaan) aan de orde in de interviews en we hebben er dan ook niet expliciet naar gevraagd.

De respondentgroep

De vier jongste leerlingen uit de respondentgroep zijn 13, 14 en 15 jaar oud: Andrei (13) en Simona (14) uit Bulgarije, Milena (14) uit Servië en de Poolse Joanna van 15 jaar. Ze kwamen alle vier rond de zomer of herfst van 2015 naar Nederland. Hun schoolloopbaan in Nederland is dus nog maar relatief kort. Het moeilijkst vonden zij dat ze door de verhuizing naar Nederland hun vrienden uit het herkomstland moesten achterlaten. Het gemis van hun vrienden en het moeten wennen aan Nederland zijn lastige ervaringen geweest die nog vers in het geheugen liggen. Maar ze lijken het leven te accepteren zoals het zich in het hier en nu aan hen voordoet.

Dat onderscheidt hen van de andere zeven geïnterviewden. Deze jongeren zijn ouder. Ze beschikken meestal over meer ervaring met het onderwijs in Nederland. In de interviews maken zij vaker afwegingen: hoe had het anders kunnen lopen als zij andere keuzes hadden gehad in hun schoolloopbaan. De Roemeense Emir (24), de Poolse Piotrek (18), en de Wit-Russische Mirek (19) geven in hun interviews hier voorbeelden van. Daryna (19) en Ewa (18) uit Oekraïne

Nederland. Maar zij hebben een minder ingewikkeld traject afgelegd om hun plek te vinden en op een school terecht te komen waarvan ze vinden dat die bij hen past.

4.1 Komst naar Nederland

De redenen van de ouders van de elf geïnterviewde tieners en jongeren om destijds naar Nederland te komen, zijn niet altijd even duidelijk (geweest) voor de kinderen en jongeren. Bij de meeste ouders speelden werk en inkomen een rol. Zoals bij Mirek (19) uit Wit-Rusland. Hij verhuist met zijn moeder en zijn zus naar Nederland, omdat het in Wit-Rusland *"moeilijk was met geld"*. Zijn moeder heeft op het moment geen baan in Nederland.

Blij met verhuizing

Enkele respondenten vertellen dat ze blij waren om te verhuizen naar Nederland. Want dat betekende dat ze hun vader weer regelmatig zouden zien. De respondenten vertellen dat hun vader en soms ook moeder al een groot deel van hun jeugd in Nederland werkten. Paulina (16) uit Polen bijvoorbeeld zit op de havo op het Hofstadcollege. Ze was 7 jaar toen ze in 2008 met haar moeder, jongere broer en zus naar Nederland kwam. *"Mijn vader werkte hier al best wel lang. (...) Hij wist niet hoe het was om kinderen te hebben. Toen we naar Nederland kwamen, moest hij heel erg wennen aan ons en wij aan hem."* Joanna (15), ook uit Polen, zit op het Edith Stein College. Ook haar vader werkte al langere tijd in Nederland. Ze was 12 jaar toen ze in 2015 met moeder naar Nederland kwam.

De vader van Simona (14) werkt sinds haar geboorte in Nederland. Ze was 12 jaar toen zij in 2015 met haar moeder en zus naar Nederland kwam. Simona zit in een taalklas op het Edith Stein College. Zij komt uit Bulgarije, maar *"ik ben Turks want mijn familie is Turks"*. De vader van Emir (24) uit Roemenië is ook Turks. Hij werkt al sinds 1998 in Nederland. In 2003 kwam Emir naar Nederland met zijn moeder die Roemeense is.

Voor Sabina (19) uit Polen was de gezinshereniging reden tot blijdschap. *"Vanaf de allereerste dag toen ik hoorde dat we gingen verhuizen was ik superblij."* Ze was toen 16 jaar. Maar ook de verandering van omgeving beviel haar: *"Ik wil graag in een internationale omgeving wonen."*

Moeders hebben baan in thuisland

Sommige moeders hadden een baan in het land van herkomst. De moeder van Daryna (19) uit Oekraïne bijvoorbeeld was scheikunde-lerares. Daryna was 14 jaar toen ze naar Nederland kwam met haar moeder en twee jongere zusjes. Haar vader werkte toen zeven jaar in Nederland. De moeder van Piotrek (18) uit Polen werkte sinds 2006 steeds in de winter in Nederland. Zijn vader werkte sinds 2004 het hele jaar in Nederland. Als zijn ouders beiden werkten, woonden Piotrek en zijn zussen bij hun opa en oma. Piotrek was 13 jaar toen hij in 2012 zijn vader en moeder nareisde om zelf voorgoed in Nederland te gaan wonen.

De migratiegeschiedenis van Andrei (13) uit Bulgarije is een voorbeeld van pendelen tussen Nederland en Bulgarije. Hij woonde van 2008 tot 2010 al in Nederland en ging toen naar de basisschool. Toen hij 11 jaar was in 2015 kwam hij opnieuw naar Nederland.

Echtscheiding en nieuwe relatie

Het krijgen van betaald werk was niet de enige reden van de ouders

de beleving van de kinderen en jongeren indruk achtergelaten. Zo vertellen enkelen van hen dat ze naar Nederland zijn verhuisd vanwege de echtscheiding van hun ouders en het aangaan van een nieuwe relatie door een van de ouders.

Milena (14) uit Servië kwam in 2015 naar Nederland vanwege de nieuwe relatie van haar moeder met een Nederlander. Ook de ouders van Ewa (18) uit Oekraïne zijn gescheiden. Zij woonde met haar vader in Oekraïne tot haar 10e jaar. Toen verhuisde ze met hem mee naar Polen. Daar heeft ze één jaar gewoond. Toen ze 12 jaar was, verhuisde ze in de zomervakantie naar haar moeder in Nederland:

“ Ik had geklaagd: ‘Ik vind het hier in Polen niet leuk’. Mijn vrienden waren in Oekraïne. Ik woonde in Polen in een klein dorpje, terwijl ik in een grote stad was opgegroeid. (...) Ik wilde weg. (...) Toen kwam mijn moeder mij ophalen. Ik bleef gewoon in Nederland. Toen hebben we documenten geregeld. Ik was vergeten dat ik terug moest. Pas na vijf jaar heb ik dat bedacht. ”

4.2 Welzijn

De Servische Milena (14) is de enige tiener die zegt dat het nu niet goed met haar gaat. Dat lijkt veroorzaakt door de slechte band met haar moeder en met de vriend van haar moeder. In Servië groeide ze op bij haar oma en opa, omdat haar ouders waren gescheiden en *"mijn moeder altijd werkte"*. Milena is ook de enige tiener die zegt geen vrienden te hebben. Haar twee klasgenoten die tegelijkertijd worden geïnterviewd reageren hier verbaasd op. Zij beschouwen Milena wel als vriendin. De meisjes helpen elkaar *"als het nodig is"*. De situatie van Milena vat zij zelf samen als:

“ Het was niet mijn keuze om naar Nederland te komen, toch zou ik niet naar Servië terug willen want het is geen goede plaats voor werk. Nederland is fijn om een diploma te halen en dan de wereld in te trekken. ”

Toen Emir (24) uit Roemenië zo oud was als Milena nu, ging het ook niet echt goed met hem. Hij had moeilijkheden thuis. Op school werd hij gepest. Daarom ging hij van het toenmalig Overbosch College naar het College St. Paul (twee middelbare scholen in Den Haag). Daar kreeg hij wel goed contact met de docenten, maar had hij weinig contact met zijn medeleerlingen. Als hij terugkijkt, vindt Emir dat het voor hem beter was geweest als zijn tienerjaren anders waren verlopen:

“ Ik had moeite met contact maken en vrienden maken. Hierdoor heb ik mijzelf beetje buiten-gesloten en deed ik activiteiten waar je niemand voor nodig hebt. Echter als ik makkelijker contact kon leggen met mensen en mijn vriendenkring had vergroot, was alles anders geweest. ”

“ Niet dat ik ontevreden ben met hoe de dingen zijn uitgekomen. Maar ik besef hoe anders het had kunnen zijn als ik wel makkelijk in contact had kunnen komen met mensen. Ik ben ervan overtuigd dat het veel beter had kunnen zijn voor mijn persoonlijke ontwikkeling. ”

Emir schrijft zijn eenzaamheid tijdens zijn pubertijd ook toe aan zijn opvoeding:

“ Mijn moeder voedde me op dat ik niet met vreemde mensen moest praten. Ik werd vaak afgewezen maar mijn moeder hield me ook een beetje opgesloten. Mijn opvoeding was heel erg beschermend. Als je de vaderfiguur mist, de vader beschermt meestal minder. Dan mag je van hem langer buiten spelen. ”

Paulina (16) uit Polen was 7 jaar toen ze naar Nederland kwam. Ze kan zich nog goed herinneren dat ze het eerste jaar op de basisschool in groep 3 alleen heeft gehuild, omdat ze niemand verstond. De Poolse Joanna (15) voelde zich ook ontheemd toen ze pas in Nederland was:

“ Eerst was ik blij. Maar toen ik Nederlands moest leren ... Iedereen was zo slim. Je moest een toets maken. Ik was verdrietig, want iedereen vond dat makkelijk, maar ik niet. ”

Simona was 12 toen ze in de herfst van 2015 naar Nederland kwam. Ze zegt dat ze het heel moeilijk vond om afscheid te nemen van haar vrienden. Haar vrienden vragen nu nog wanneer ze weer terugkomt naar Bulgarije. Nu ze in Nederlandse vrienden heeft, heeft ze het meer naar haar zin. Haar redenering: *“Ik was niet blij om naar Nederland te komen, want ik kende niemand. Nu heb ik vrienden en ben ik wel blij.”* Meer jongeren komen met een soortgelijke redenering als zij hun situatie toen en nu moeten beoordelen. Andrei (13) geeft als antwoord op de vraag of hij blij was om naar Nederland te gaan: *“Nee, toen niet. Want ik had veel vrienden in Bulgarije. Nu vind ik het niet erg, want ik heb hier vrienden”.*

Op één na geven alle respondenten in de interviews aan dat het nu goed met hen gaat, ook al is het soms moeilijk geweest.

4.3 Onderwijsloopbaan

In de vorige paragraaf is beschreven hoe de jongeren vinden dat het met hen gaat. Het valt op dat de jongeren die 16 jaar of ouder zijn en nog in het voortgezet onderwijs zitten, als reden dat het goed met ze gaat noemen dat ze een schoolniveau doen dat bij hen past. Zo ook de Oekraïense Daryna (19) die in 2011 naar Nederland kwam: *“Het gaat goed, ik doe vwo, ik zit op school.”* Ook Emir en Piotrek zijn tevreden over het bereikte opleidingsniveau. Op het moment van het interview volgen ze respectievelijk hbo en mbo. Maar zij benoemen dit niet als reden dat het goed met ze gaat. Alle leerlingen en studenten hebben gemeen, dat ze ambitieus zijn en graag naar het hbo of de universiteit willen gaan. Dit geldt ook voor Milena (15) en Andrei (13). Eigenlijk zijn alleen Joanna (15) en Simona (14) hier niet echt duidelijk over.

4.3.1 Ambities

Sabina (19) uit Polen kwam op haar 16e naar Nederland. Zij zit nu in 4 havo. *“Toen ik hier kwam, wist ik vanaf de allereerste dag wat ik wilde. Toen was er een mevrouw die zei ‘het is zo moeilijk’. Ik zei ‘maakt niet uit, ik wil gewoon doorgaan’.”* Ze heeft een duidelijk plan voor ogen om op de universiteit terecht te komen. Wanneer haar medeleerling Mirek (19) met wie zij het interview doet, vraagt waarom zij niet naar

het vwo is gegaan, antwoordt Sabine kort door de bocht: *“Ik ga liever via de havo en het hbo naar de universiteit, dan hier dit shit leren.”*

Met dat laatste geeft zij aan dat ze alle stof op school al kent maar dan in het Pools. *“Als je de [Nederlandse] taal beter spreekt, kun je beter naar een gewone school”.* Op het moment van het interview wacht ze op antwoord van het Waringse Veld College of ze daarnaartoe kan.

Ook Ewa (18) uit Oekraïne heeft ambities en is kritisch:

“ Ze kijken [op het Edith Stein College] niet heel goed naar wat je allemaal kan. Ik ben van brugklas naar schakelklas gegaan. Toen naar de mavo en nu zit ik in 4 havo. ”

Piotrek (18) uit Polen wil na het mbo naar het hbo en uiteindelijk rechten gaan studeren. Emir (24) heeft de overstap van mbo naar hbo al kunnen maken.

Mirek (19) wilde naar het vwo en daarna naar de universiteit:

“ Maar toen hoorde ik er zijn ook andere mogelijkheden. Dus toen liet ik het zitten. Via hogeschool of na één jaar doorstromen naar de universiteit. Maar ik hoorde dat je dan examens moet maken. ”

4.3.2 Schoolloopbaan vaak een heel traject

Uit de verhalen van bijna alle tieners en jongeren komt naar voren, dat ze in hun schoolloopbaan een route hebben afgelegd langs verschillende (basis)scholen en via uiteenlopende schoolklassen. Jongeren die hun Nederlandse schoolloopbaan op de basisschool begonnen, vertelden tijdens de interviews in hoeverre zij zich daar welkom voelden. Andrei (13) gaf aan dat hij het naar zijn zin had in zijn eerste basisschooljaar. Simona (14) was ook positief over de basisschool:

“ In januari [2016] ging ik toen naar school; naar klas NT2B. Daar heb ik veel geleerd, de juf was lief. De eerste dag moest ik gewoon kijken hoe het ging, namen van de leerlingen leren, kleuren leren, getallen leren. Daarna moest ik boekjes lezen. ”

Op de middelbare school is het zaak om de aansluiting te vinden tussen hun capaciteiten en de leerstroom. Daryna (19) uit Oekraïne zat eerst op het Diamant College: *“Na een half jaar zeiden zij: je hebt zulke goede cijfers, je kunt wel havo of vwo doen, dus ga maar naar het Edith Stein.”*

Het voortgezet onderwijs traject van Piotrek (18) voerde hem langs alle drie de Haagse middelbare scholen met een Internationale Schakelklas (ISK) én het Hofstadcollege. Piotrek startte toen hij 13 jaar was in november 2012 op het Johan de Witt College:

“ Ik had een leuke mentor, echt een persoon die jou wat kan leren en die goed met kinderen omging. Ik heb snel de taal geleerd. Ik was pas in november begonnen, dus de klas zelf was al twee maanden verder. Binnen drie maanden zat ik op hetzelfde niveau. En dat was door de mentor, denk ik. ”

Piotrek kreeg aan het eind van het ISK-jaar een havo-advies. Zijn zus haalde hem echter over naar het Edith Stein College te gaan. Naar haar oordeel is dat een betere school dan het Johan de Witt College. Piotrek mocht op het Edith Stein niet naar de havo. Hij startte daar weer in de ISK. Al snel kwam hij in een klas voor meer gevorderde leerlingen terecht, de kopklas.

“ In de kopklas bepalen ze jouw niveau en doen ze ook nog Nederlands. (...) Na dat jaar besloten ze om mij naar vmbo-kader te sturen. Toen was ik boos, meer op mijn zus want zij heeft mij en mijn moeder overtuigd dat ik naar Edith Stein moest. ”

Omdat het Edith Stein College geen vmbo-kader aanbiedt, gaat Piotrek naar het Diamant College. Daar haalt hij zo'n hoog gemiddeld cijfer voor alle vakken, dat hij na één jaar Diamant College over kan stappen naar de mavo van het Hofstadcollege. Hier haalt hij zijn mavodiploma. Net zoals Emir (24) kijkt Piotrek (18) zonder wrok terug. Hij besluit zijn verhaal met de constatering: *"Soms moet je leren van je fouten, en dat heb ik gedaan. Het was mijn fout om in die situatie te komen."*

4.3.3 Een eigen route binnen één school

Niet alleen tussen scholen, maar ook binnen één school zoals het Edith Stein College volgen leerlingen een eigen route met verkorte trajecten of door te starten op mavo-niveau. Ewa (18) uit Oekraïne deed eerst de mavo op het Edith Stein College en doet daar nu de havo: *"Volgend jaar ga ik naar 5 havo. Daarna wil ik misschien nog vwo gaan doen. Maar dan ben ik 20 jaar."* Mirek (19):

“ Je snapt niet wat de afkortingen betekenen, dus bijna was ik wel naar het mbo gegaan. (...) Ik wist niet wat mbo was maar ik dacht als iedereen daarheen gaat dan moet ik ook gaan. ”

Andrei (13), die al eerder in Nederland op school zat in groep 1-2, vertelt:

“ Toen ik met 11 jaar naar Nederland kwam, moest ik opnieuw Nederlands leren. Ik heb één jaar basisschool gedaan, de Vuurvlinder. Daar zat ik in de NT2-klas. Daarna ging ik naar de ISK en nu zit ik in de brugklas. ”

Door zijn leeftijd kan hij in normaal tempo een havo/vwo-brugklas doen met de mogelijkheid om ineens op het vwo te komen. Was hij ouder geweest, dan had hij via een versneld traject in één jaar 2 en 3 havo moeten doen. Alle jongeren die hun schoolloopbaan in Nederland zijn gestart in een NT2- of Internationale Schakelklas zijn ouder dan hun klasgenoten. Ewa (18) uit Oekraïne zit in de klas met 15-jarige leerlingen:

“ Dat geeft ook motivatie. Ik denk dan: de stof die ik nu krijg, krijgen kinderen die veel jonger zijn óók, dus waarom zou ik het niet kunnen. ”

4.4 Vrienden

Is het wel of geen voordeel om klasgenoten uit hetzelfde land tegen te komen? Alle geïnterviewde jongeren behalve één Poolse meisje zijn hun onderwijsloopbaan begonnen in een NT2klas. Het speciale taalprogramma in deze klas is erop gericht de leerlingen binnen één à twee jaar voldoende Nederlands te leren om de rest van hun onderwijsloopbaan in het reguliere onderwijs zonder taalbelemmering voort te kunnen zetten. In de klas zitten ook kinderen uit het eigen land van herkomst. Het ligt voor de hand dat deze leerlingen onderling de eigen taal spreken. Dit was aanleiding voor ouders in het onderzoek van Jagorsky en Kowalska (2017) om de Internationale Schakelklassen als belemmering voor het leren van Nederlands te beschouwen.

Meer op hun gemak

In de interviews geven jongeren aan, dat ze inderdaad in hun eigen taal gaan praten zodra ze een leerling voor zich hebben met dezelfde moedertaal. Maar ook geven de jongeren voorbeelden dat ze zich meer op hun gemak voelden in de nieuwe situatie op school en in Nederland dankzij klasgenoten die hun taal spraken. Piotrek (18) uit Polen vertelt daarover.

“ In de Zebraklas [op het Johan de Witt] was er een Poolse jongen. Hij leerde mij Nederlands, een beetje. Hij hielp mij. Dat was sowieso leuk om iemand te hebben die jou kon helpen. (...) Poolse mensen hebben een soort community, hij heeft mij in die community gebracht. Er zijn ook veel Poolse mensen op het Johan de Witt College, dus het was makkelijk om vrienden te maken. Als je Italiaans zou zijn geweest zou het moeilijker zijn. ”

Ook Joanna (15) uit Polen had steun aan een Poolsprekende klasgenoot in de IS-klas. *'Er was een meisje ook uit Polen, dat vond ik fijn. (...) Ik heb snel vrienden gemaakt. G. was mijn echte vriendin, zij is ook Pools.'* Simona (14) uit Bulgarije (*'maar ik ben Turks want mijn familie is Turks'*) had steun aan een Bulgaarsprekende klasgenoot in de NT2-klas op haar basisschool. Op de vraag of zijn vrienden had, zegt Simona: *"Ik ken één jongen al sinds de basisschool. Hij is Bulgaars, hij is een vriend."*

Vriendschappen

Klasgenoten uit hetzelfde taalgebied lijken een belangrijke steun voor niet-Nederlandstalige jongeren om zich veilig te voelen in hun nieuwe omgeving. Maar ook als de ander niet dezelfde taal spreekt, lijkt het dat vriendschap met medeleerlingen met dezelfde ervaring van nieuw-in-Nederland zijn, steun biedt. Daryna (19) uit Oekraïne:

“ Ik zat met drie mensen die uit Polen kwamen. Ik kwam erachter dat ik een beetje Pools kon verstaan. En dat we allemaal alles moesten achterlaten. ”

Andrei (13): *"Kinderen van de Vuurvlinder ken ik nog steeds. Ik zit op voetbal en heb nog steeds vrienden."* Emir (24) uit Roemenië legt uit, dat het op de basisschool makkelijk is om vrienden te maken:

“ Je hoeft geen 100 procent Nederlands te spreken om buiten te kunnen spelen. (...) 'Kom hier jij daar. Bal.' Dat leer je in de eerste weken. ”

Daryna (19) uit Oekraïne heeft nog intensief contact met haar vrienden in Oekraïne via Facebook en Skype.

“ Ik had een sterkere band met mijn vrienden dan mijn zusjes. (...) De meeste vrienden gaan trouwen op 17 of 18 jaar. Op hun 20e of 21e hebben ze hun eerste kind. (...) Ik begrijp dat trouwen eigenlijk niet. (...) Dit zeg ik wel gewoon tegen mijn vrienden. Nog maar vier vriendinnen die niet getrouwd zijn. Anderen hebben een of twee kinderen. Dat snap ik gewoon echt niet. Zij zeggen: 'Je hebt te veel westerse invloed, je bent veranderd.' Anderen reageren negatief. Ik zeg dan: 'Ik zeg niet dat het fout is, maar hoe kan de vader of moeder het goed vinden, dat je trouwt zonder dat je verder een diploma hebt.' Ze zeggen wel dat ik te veel westerse invloed heb, maar we verwijderen elkaar niet van Facebook. ”

Ze ziet haar vrienden wanneer die net als zij naar Frankrijk op vakantie gaan. Of ze gaat soms in haar eentje naar Oekraïne.

Voor Milena (14) uit Servië lijkt het Edith Stein College de enige plek om vrienden te maken:

“ Als ik thuis ben, denk ik aan school en aan de jongens op school. Er is één knappe jongen. Op school voel ik mij blijer dan thuis. Daarom blijf ik elke dag tot 17.00 uur op school. Waarom is school geen internaat? ”

Maar misschien passen de verwachtingen die Milena van vriendschap heeft, meer bij een relatie:

“ Ik kon het goed vinden met een meisje uit A1. We waren drie dagen lang perfecte vriendinnen. Toen heeft ze andere meisjes ontmoet. ”

Vrienden worden zelden ingeschakeld om te helpen met schoolwerk. Ewa (18) vraagt wel aan haar klasgenoten hulp bij schoolwerk als ze dat nodig heeft, maar niet aan haar vriend. Hij helpt haar alleen bij de woordenschat. Mirek (19) kreeg het verzoek van een docente van het Edith Stein College om andere leerlingen te helpen met rekenen, maar dat heeft hij geweigerd. Daryna (18) uit Oekraïne was wel behulpzaam:

“ Twee jaar geleden toen hadden ze [op het Edith Stein College] mensen uit Bulgarije. Toen moest ik vertellen hoe ik na ISK naar het vwo ging. ”

4.5 Bezigheden buiten school

Enkele van de oudste jongeren die we interviewden, hebben een bijbaan (gehad). Sabina (19) uit Polen doet administratief werk voor een Pools bedrijf:

“ Ik zou wel voor een Nederlands bedrijf kunnen werken, maar ik krijg een goed loon: 8 euro per uur. En ik kan in deze bijbaan mijn tijd zelf indelen. ”

Piotrek (18) uit Polen was *orderpicker* in het Westland. Hij gaat binnenkort – betaald – Nederlandse les geven in de avond op een privéschool voor Poolse werknemers. Emir (24) uit Roemenië heeft een bijbaan bij het servicebedrijf Student aan Huis. Dit past ook bij zijn studie ICT aan De Haagse Hogeschool. Ewa (18) uit Oekraïne was fietskoerier, maar ze heeft haar pees gescheurd en nu werkt ze niet meer.

Toen we de jongeren vroegen naar hun bezigheden buiten school, noemden ze vooral de tijdsbesteding met vrienden. Zoals Ewa (18) uit Oekraïne:

“ Ik heb nog een paar Russischtalige vrienden die hier op school zitten of hebben gezeten. We gaan soms met ons vieren naar de bioscoop. Het is een eigen groepje van onze school. Dat is een traditie geworden, een paar keer in het jaar. ”

Mirek (19) uit Wit-Rusland maakt ook deel uit van dit groepje. Hij noemt het spontaan tijdens het interview.

Paulina (16) uit Polen gaat ook naar de Poolse school sinds ze op haar 7^e jaar naar Nederland kwam.

“ Ik vond 't oneerlijk dat ik op zaterdag en soms op woensdag naar school moest. Ik moest meer doen dan andere kinderen uit mijn klas. (...) Nu vind ik het heel erg leuk om ernaartoe te gaan. ”

4.6 In het kort

De geïnterviewde leerlingen geven een nieuwe blik op het leven van Midden- en Oost-Europese tieners in Den Haag. De vaders van de jongeren kwamen allen eerst alleen naar Nederland voor werk. Zij waren de migranten die te boek stonden als alleenstaande mannen. Sommigen hadden al wel een gezin in het herkomstland. De gezinnen zijn later gekomen, wat volgens de jongeren positief was. Ondanks taalproblemen en aanpassingsmoeilijkheden zijn ze over het algemeen tevreden. Ze hebben grote ambities. Ze volgen weliswaar schooltrajecten die ingewikkeld zijn, onder andere omdat zij en hun ouders bij aankomst niet wisten hoe het Nederlandse schoolsysteem in elkaar steekt. De wat oudere tieners die langere tijd onderwijs volgden in het herkomstland verblijven lang in het onderwijs, omdat ze ondanks een intensief taalprogramma in één of twee jaar Internationale Schakelklas hun Nederlands moeten blijven verbeteren na de ISK.

Ook voor deze jongeren – en dat is kenmerkend voor de adolescentiefase (12 tot 18 jaar) – lijkt de relatie met de ouders minder belangrijk dan het hebben van vrienden. De respondenten hebben vrienden in Nederland en in het land van herkomst. Skype en Facebook (en andere sociale media) maken het mogelijk om langdurig contact te houden met vrienden die je niet dagelijks ziet. Sommige jongeren hebben een bijbaan (gehad). Ze vinden het fijn om klasgenoten uit eigen land te hebben. Dit biedt veiligheid en vertrouwen, vooral in de eerste jaren. Allen zijn tevreden met hun leven.

Fotografie: met dank aan het Edith Stein College

5. BEVINDINGEN EN BLIK OP DE TOEKOMST

In dit onderzoek schetsen we een beeld van het welzijn van Poolse ouders en kinderen in het stadsdeel Segbroek in Den Haag. De focus ligt hierbij op de ervaringen op school. In het stadsdeel heeft meer dan 5 procent van de bevolking een Midden- of Oost-Europese achtergrond. Het is een flexibele groep die veel verhuist. Een deel van hen keert (na korte tijd) terug naar het land van herkomst. In de kwalitatieve onderzoeken uit 2011 en 2017 kwamen Poolse bewoners uit het stadsdeel Segbroek aan het woord. De verhalen vertonen veel overeenkomsten. Wat opvalt, is dat Poolse bewoners van Den Haag in 2011 tevredener zijn over hun nieuwe leefsituatie dan de mensen die in 2017 zijn geïnterviewd. Het lijkt ook zo te zijn, dat de respondenten in 2017 meer moeite hebben om Nederlands te leren en om mensen uit andere bevolkingsgroepen te bereiken. Ook is de informatie voor de nieuwe bewoners niet erg toereikend. In eerdere jaren van de migratie was er voor Polen en andere Midden- en Oost-Europese bewoners van Den Haag meer ondersteuning. Er waren verschillende zelforganisaties die samen met de gemeente informatie, voorlichting en ondersteuning verzorgden. Maar ook nu bieden IDHEM en het recent opgerichte Polka een belangrijk deel van de informatie, voorlichting en ondersteuning.

Verder valt op dat er weinig veranderd lijkt te zijn voor de Poolse bewoners van Den Haag. Misstanden in woon- en werksituatie komen nog steeds voor, maar nu lijkt hier vanuit de gemeente en de landelijke overheid weinig aandacht voor te zijn. Dit was in eerdere jaren anders, wat een invloed kan hebben op de tevredenheid: men dacht dat er een verbetering zou komen. Die hoop is nu misschien minder aanwezig.

Het beeld dat naar voren komt over Midden- en Oost-Europese kinderen en jongeren is dat het over het algemeen goed gaat met hen. Dit geven jongeren in de interviews ook zelf aan en ook ouders vinden dat. Onder de jongeren valt hun ambitie om een hoog opleidingsniveau te halen op. Er is veel doorzettingsvermogen voor nodig om op het door hen gewenste niveau terecht te komen. Sommigen moeten daarvoor ook steeds van school veranderen. Voor de jonge pubers lijkt school nog op de eerste plaats een plek waar je je vrienden ontmoet. Het jonge ambassadeursproject van IDHEM sluit aan bij de behoefte om steun te vinden bij leeftijdgenoten die de moedertaal spreken.

Er is wel een kleine groep kinderen (12 tot 17 jaar) die niet graag naar school gaat, die regelmatig te laat op school komt én spijbelt. Bij het Edith Stein College zijn de mogelijke achterliggende oorzaken bekend: scheiding, te weinig aandacht van ouders, motivatieproblemen etc. Relatief veel jongeren die aan het woord komen, hebben te maken gehad met echtscheiding van hun ouders. Binnen de bestaande zorgstructuur van het Edith Stein College kunnen de extra zorgbehoeften van leerlingen vooralsnog voldoende worden ondersteund.

Projecten voor extra aandacht en steun voorzien duidelijk in een behoefte bij leerlingen. Voorbeelden daarvan zijn het project dat in 2014 is gestart op het Diamant College en het jonge

ambassadeursproject van IDHEM dat afgelopen jaar is gestart. Uit de aanbevelingen die ouders deden in het onderzoek van Kowalska en Jaworska (2017, p. 71) blijkt dat zijzelf ook behoefte hebben aan meer steun en uitleg over het Nederlandse onderwijssysteem. Zij wensen meer informatie over kinderen en school, een consultatiepunt over scholen en een contactpunt in scholen. Hieruit blijkt wel dat de ouders net zoals de kinderen en jongeren ambitieus zijn voor wat betreft het te bereiken schoolniveau.

Het is nog een zoektocht hoe de behoeftes van ouders een vorm kunnen krijgen die voor ouders én scholen geschikt is. We hebben gezien dat het project van IDHEM met jonge ambassadeurs voor Poolse leerlingen wél werd omarmd door het Edith Stein College. Maar het idee om een Poolse huiswerk- en activiteitenbegeleiding op te zetten werd niet toegejuicht door basisschool De Klimop. Ouders vragen om informatie over onderwijs in eigen taal. De scholen zouden wensen dat de ouders de Nederlandse taal spreken.

Wennen is lastig, zeker voor de ouders. Misschien is het minder lastig voor de kinderen, omdat zij automatisch een integratietraject ingaan op school en nog geen (lang) verleden hebben in het land van herkomst. De oudere migranten voelen zich aan hun lot overgelaten en denken niet dat er voldoende aandacht is voor henzelf en hun kinderen. Uit de vergelijking met 2011 blijkt dat dit tot zekere hoogte ook het geval is: toentertijd waren er meer voorzieningen gericht op de ondersteuning en integratie van de EU-bewoners van Den Haag. Nu lijkt de ondersteuning op het gebied van onderwijs zich vooral op vrijwillige basis op scholen af te spelen.

5.1 Aanbevelingen

We besluiten dit rapport met een viertal aanbevelingen.

1. *Ondersteun de ambities van leerlingen en ouders om een zo hoog mogelijk schoolniveau te bereiken. Organiseer projecten om leerlingen blijvend te motiveren. Help ouders onderwijsondersteunend gedrag te tonen.*

De meeste jongeren volgen bepaald ingewikkelde leerroutes. Ze blijken daarin niet uniek. In het Nederlandse onderwijs bestaan nauwe scheidslijnen tussen schoolniveaus (Onderwijsraad). Daarbij komt dat scholen – dus ook het Edith Stein College – zich gedwongen weten door de normen van de Inspectie voor het Onderwijs om leerlingen binnen afzienbare termijn een diploma te laten behalen. Dit staat op gespannen voet met de mogelijkheid om hen onbeperkt de tijd te geven zich te ontwikkelen. Hier domineert het belang van de instelling en het onderwijssysteem boven het belang van de leerling. Het is lastig om aanbod te organiseren om leerlingen extra te motiveren. Het jonge ambassadeursproject van IDHEM is een initiatief dat aansluit bij zowel de behoeften van de jongeren als de visie van de betrokken school. Bij andere initiatieven zoals huiswerkklassen in de eigen taal zou goed gekeken moeten worden naar de behoeften van de betrokken partijen. Daarnaast

kan de wetenschappelijke literatuur over bijvoorbeeld onderwijs in eigen taal (of juist niet) inzicht bieden in de beste ondersteuning voor het leertraject van leerlingen die Nederlands niet als moedertaal hebben. Vervolgonderzoek zou hier een beter inzicht over kunnen geven. Ook kunnen in samenspraak met ouders groepen of cursussen gestart worden. Deze groepen of cursussen kunnen ouders motiveren tot ondersteunend gedrag met oog voor de gehele ontplooiing van hun kinderen, niet alleen op gebied van schoolprestaties.

2. *Creëer taalaanbod waaraan ook Nederlandssprekende ouders kunnen deelnemen, onder andere op basisscholen.*

Beter Nederlands leren was voor de leerlingen die zijn geïnterviewd geen issue. Eén van onze gesprekspartners stelde onomwonden, dat ouders er niet toe doen als de leerlingen maar goed genoeg Nederlands spreken. Het lijkt ons dat de meeste ouders zich zo niet willen laten wegzetten. Dat zal wel betekenen, dat zij beter Nederlands moeten leren spreken en gebruiken. Het huidige aanbod aan taallessen via basisscholen richt zich alleen op ouders die geen of onvoldoende Nederlands spreken, terwijl duidelijk is dat een taal leren makkelijker (en leuker) is als die direct met *native speakers* in praktijk kan worden gebracht. Het stadsdeel kan in samenwerking met bijvoorbeeld de zelforganisatie Polka in de wijk experimenten starten met Pools-Nederlandse gespreksgroepen. Vrijwilligers van IDHEM die nu individuele cliënten helpen om gesprekken te voeren met Nederlandse instanties kunnen betrokken worden om relevante casussen of materialen in te brengen voor dergelijke gespreksgroepen.

3. *Voer niet alleen gesprekken met de ouders maar ook met de kinderen en jongeren zelf.*

Praat met kinderen en jongeren zelf over hoe ze het op school vinden. Eerder onderzoek heeft zich vooral gericht op ouders en hoe zij denken dat het met hun kinderen gaat. Deskundigen maken onderscheid waarbij wordt aangegeven dat het voor kinderen onder de 12 jaar gemakkelijker is om de overstap naar Nederland te maken. De ouders geven aan dat met de kinderen in de basisschoolleeftijd alles goed gaat. Terugkijkend op hun basisschooltijd hebben sommige jongeren ons verteld het erg moeilijk te hebben gehad. Het is belangrijk om niet alleen ouders en deskundigen aan het woord te laten, maar juist ook met de kinderen in gesprek te gaan – zowel van basisschoolleeftijd als met jongeren ouder dan 12 jaar.

Hoewel jongeren én ouders ambitieus zijn om een zo hoog mogelijk diploma te behalen, verschillen ze van mening over hoe ze daar moeten komen. Jongeren vinden voldoende hulp bij klasgenoten om huiswerk te maken. De ouders denken dat er huiswerkklassen nodig zijn.

4. *Onderhoud permanent een nauwe band met de doelgroep en organiseer met hen een structurele ondersteuning.*

Het stadsdeel mag ouders en zelforganisaties aansporen de doelgroep te betrekken bij plannen voor gewenste extra ondersteuning. Binnen de doelgroep is al jaren een actieve kern die betrokken is, de taal spreekt en de verbinding met de gemeente kan maken. Het initiatief Polka is hier een goed voorbeeld van. Dat geldt ook voor de vrijwilligers bij IDHEM. Deze (met name) vrouwen zetten zich al jaren in voor het verbeteren van de woon-, werk- en welzijnssituatie van Poolse bewoners van Segbroek. Zorg als gemeente ervoor dat deze ondersteuning niet alleen bestaat uit vrijwilligerswerk. De subsidie van IDHEM was in 2017 een derde van het bedrag dat ze een aantal jaar eerder kregen. De Haagse bevolking met EU-herkomst is alleen maar gegroeid; de ondersteuning zou mee moeten groeien. Het is geen statische groep. Er zit veel verandering in, ondanks dat men misschien dezelfde nationaliteit heeft. Een structurele, duurzame inbedding van ondersteuning is belangrijk.

GEBRUIKTE LITERATUUR

- Csedö, K. (2010). Markets and networks: Channels towards the employment of Eastern European professionals and graduates in London. In R. Black, G. Engbersen, M. Okólski & C. Panțiru (Eds.), *A continent moving west? EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe* (pp. 89-114). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Cyrus, N. (2006). Polish emigration: Permanent and temporary patterns. In A. Triandafyllidou (Ed.), *Contemporary Polish migration in Europe. Complex patterns of movement and settlement* (pp. 25-46). Lewiston: The Edwin Mellen Press.
- DSO/Programmamanagement. (2015). *Demografisch profiel van Oost-Europeaanen in Den Haag*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Duvell, F., & Vogel, D. (2006). Polish migrants: Tensions between sociological typologies and state categories. In A. Triandafyllidou (Ed.), *Contemporary Polish migration in Europe. Complex patterns of movement and settlement* (pp. 267-289). Lewiston: The Edwin Mellen Press.
- Eade, J., Drinkwater, S., & Garapich, M. P. (2006). *Class and ethnicity - Polish migrants in London*. (Full Research Report ESRC End of Award Report No. RES-000-22-1294). Swindon: ESRC.
- Engbersen, G., Ilies, M., Leerkes, A., Snel, E. & van der Meij, R. (2011). *Arbeidsmigratie in vier landen. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Gijsberts, M., Andriessen, I., Nicolaas, H. & Huijnk, W. (2018) *Bouwend aan een toekomst in Nederland* Den Haag: SCP
- Gijsberts, M. & Lubbers, M. (2015). *Roemeense migranten. De leefsituatie in Nederland kort na migratie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Grabowska-Lusinska, I. (2013). Anatomy of post-accession migration. how to measure 'liquidity' and other patterns of post-accession migration flows. In B. Glorius, I. Grabowska-Lusinska & A. Kuvik (Eds.), *Mobility in transition. Migration patterns after EU enlargement* (pp. 41-64). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Stevens, G., Van Dorsselaer, S., Boer, M., De Roos, S., Duinhof, E., Ter Bogt, T., Van den Eijnden, R., Kuyper, L., Visser, D., Vollebergh, W. & De Looze, M. (2018). *HBSC 2017. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht/Den Haag: Universiteit Utrecht, Trimbos Instituut, Sociaal en Cultureel Planbureau
- Hoerder, D. & Moch, L. P. (1996). *European migrants. Global and local perspectives*. Boston: Northeastern University Press.
- i&o research (2016) *Veldwerkverslag. Enquêteonderzoek onder ouders van kinderen van MOE-landen*. Amsterdam: i&o research
- Kowalska, A. & Jaworska-Posila, B. (2017). *Van bewustwording naar empowerment. Onderzoek naar de problemen en behoeften van de Poolse migranten in Den Haag*. Den Haag: akworks!/ Meritum.
- Moch, L. P. (1992). *Moving Europeans: Migration in Western Europe since 1650*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Nijhoff, K. (2015). Ervaringen van Poolse gevestigde migranten. Wegwijs worden in Den Haag. In S. Bonjour, L. Coello Eertink, J. Dagevos, C. Huinder, A. Ode & K. de Vries (Eds.), *Open grenzen, nieuwe uitdagingen. Arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa*. (pp. 37-53). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Nijhoff, K. (2017). *Tussen de mazen van het net. Drie Poolse mannen in Den Haag aan het woord*. Den Haag: Haagse Hogeschool.
- Nijhoff, K. (2013). *Vele stemmen, een ander geluid. Poolse migranten in Den Haag*. Den Haag: Haagse Hogeschool
- Ramdhani, B. (2015). Den Haag, stad van aankomst. In S. Bonjour, L. Coello Eertink, J. Dagevos, C. Huinder, A. Ode & K. de Vries (Eds.), *Open grenzen, nieuwe uitdagingen. Arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europa* (pp. 145-154). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Romijn, A. (2016). *Integratiemonitor 2015. Kwantitatieve weergave van de situatie van burgers van verschillende nationaliteiten/ etnische achtergronden in Den Haag*. Den Haag: Gemeente Den Haag Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn.
- Snel, E., Faber, M. & Engbersen, G. (2013). De maatschappelijke positie van Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten. *Justitiële Verkenningen*, 6, 61-76.
- Trevena, P. (2013). Why do highly educated migrants go for low-skilled jobs? A case study of Polish graduates working in London. *Mobility in transition. Migration patterns after EU enlargement* (pp. 169-190). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vogels, R., Gijsberts, M. & Den Draak, M. (2014) *Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland. Een verkenning van hun leefsituatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Vogels, R., de Roos, S. & Bucx, F. (2017) *Van oost naar west. Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland: ouders over de leefsituatie van hun kinderen*. Den Haag: SCP
- Weltevrede, A. M., Boom, J. d., Rezai, S., Zijderwijk, L. & Engbersen, G. (2008). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: RISBO BV.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

Respondentengroep SCP-onderzoek (2017) *Van oost naar west*

Onderzoekers van i&o research hebben in opdracht van het SCP vragenlijstonderzoek uitgevoerd onder ouders van Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen van 0 tot 17 jaar. Uit de Basisregistratie Personen (BRP) werd een steekproef genomen van Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen die zijn geregistreerd in Nederland.

De ouders van deze kinderen werden uitgenodigd mee te doen aan een online vragenlijstonderzoek over één kind uit hun gezin. Die kinderen waren onderverdeeld in leeftijdscategorieën: 0 tot 4 jaar, 4 tot 12 jaar en 12 tot 18 jaar. In totaal deden 444 ouders van Poolse, 328 ouders van Bulgaarse en 436 ouders van Roemeense kinderen van 0 tot 17 jaar mee. Wij gebruiken hier alleen enkele uitkomsten uit het onderzoek over de kinderen van 4 tot 17 jaar. Dat waren in de Poolse groep 275 kinderen, in de Bulgaarse groep 227 kinderen en in de Roemeense groep zijn de uitkomsten gebaseerd op 256 kinderen. Vermeldenswaard is ook in welke provincies de ouders wonen die hebben gerespondeerd. De meeste respondenten van alle drie de nationaliteiten woonden in Zuid-Holland. Het gaat om de ouders van respectievelijk 173 Poolse, 180 Bulgaarse en 141 Roemeense kinderen in de leeftijdscategorie van 0 tot 17. Voor de Poolse respondenten geldt dat op de tweede plaats de provincie Zeeland staat (94 kinderen van wie de ouders de vragenlijst invulden); Noord-Holland staat bij Bulgaren en Roemenen op de tweede plaats, respectievelijk 78 en 105 kinderen van wie de ouders de vragenlijst invulden (i&o research 2016).

BIJLAGE 2

Kwalitatieve onderzoeken in Segbroek: methodologie en vergelijkbaarheid

In beide onderzoeken zijn de respondenten geselecteerd via de sneeuwbalmethode. In het onderzoek in 2011 is hierbij gestart bij een van de gezinnen, hun netwerk is benaderd. In 2017 is gestart bij een ex-medewerker van IDHEM, een organisatie die ondersteuning biedt aan EU-migranten in Den Haag. In onderstaande tabel geven we een overzicht van de verschillende kenmerken van de respondenten. Beide onderzoeken zijn niet generaliseerbaar naar de gehele populatie en beogen dat ook niet. In dit onderzoek is gekeken naar de ervaringen van verschillende Poolse families in de wijk, op verschillende tijdstippen. Opvallende overeenkomsten en verschillen zijn daarbij in kaart gebracht.

Kowalska & Jowarska-Posila hebben de interviews in het Pools gedaan, Nijhoff in het Nederlands en Engels. De eerste twee onderzoekers zijn zelf ook Pools, wat als een voordeel en een nadeel gezien kan worden. Aan de ene kant staan beide onderzoekers dicht bij de respondenten en kunnen zij sneller een vertrouwensband opbouwen. Aan de andere kant zijn er ook binnen de Polen in Den Haag, net als bij elke groep, roddels en gebeurtenissen die men liever verzwijgt binnen de gemeenschap. Dan kan het weer een voordeel zijn om als buitenstaander gesprekken te voeren.

Onderzochte gezinnen 2011 en 2017

		2011	2017
Aantal gezinnen		8	12
Gezinssamenstelling	Tweeoudergezin	7	10
	Alleenstaande moeder	1	2
Aantal kinderen per huishouden	(Nog) geen kinderen	1	1
	Eén kind	6	2
	Twee kinderen	1	8
Leeftijd kinderen	Vier kinderen		1
	Kinderen jonger dan 5 jaar	2	3
	Kinderen van basisschoolleeftijd	6	7
	Kinderen van middelbareschoolleeftijd		4
Duur verblijf in Nederland	Tot 3 jaar		5
	Tussen 4 en 9 jaar	8	3
	10 jaar of langer		4
Werksituatie	Beide partners werken	4	6
	Alleen de man werkt (de vrouw niet of incidenteel)	4	6

De families in het onderzoek van Kowalska en Jaworska-Posila (2017) zijn op verschillende momenten naar Nederland gekomen, waarbij vier van de gezinnen al langer dan tien jaar in Nederland zijn. De andere gezinnen zijn minder lang geleden naar Nederland gemigreerd, het aantal jaar varieert sterk. In het onderzoek dat in 2011 is verricht, is met acht gezinnen gesproken. Ook bij deze gezinnen was de verblijfsduur variabel. Het uitgangspunt in dit onderzoek was een langer verblijf van de gezinnen – zij waren allen tussen vier en negen jaar in Nederland. Een van de gezinnen woonde net buiten Segbroek.

In de tabel staan een aantal gezinskenmerken samengevat. Zoals gezegd, de onderzoeken zijn niet met hetzelfde doel uitgevoerd en ook niet met dezelfde vragen. We maken de vergelijking dus niet om een feitelijke presentatie te geven van de verschillen over de tijd, maar om een indruk te krijgen van wat belangrijk is voor een aantal Poolse gezinnen in Segbroek.

BIJLAGE 3

Gespreksonderwerpen met respondenten voor hoofdstuk 3

We hebben dertien interviews gehouden met respondenten op de basisscholen en het Edith Stein College, met (oud)vrijwilligers van IDHEM, moeders uit Tsjechië, Roemenië en Polen. De gespreksonderwerpen in die interviews liepen uiteen:

We hebben de moeders en au pair uit Tsjechië en Roemenië gevraagd hoe zij tegen het opvoeden van kinderen in Nederland aankijken in vergelijking met de opvoeding in hun land van herkomst.

Met de drie gesprekspartners van de twee basisscholen De Klimop en Toermalijn is gesproken over de voorzieningen op hun school voor niet-Nederlandstalige kinderen. Ook is hun gevraagd naar de betrokkenheid bij en tevredenheid over het onderwijs van ouders uit landen van Midden- en Oost-Europa en of hier verschillen te zien zijn ten opzichte van andere ouders in de school.

De drie respondenten uit het voortgezet onderwijs, allen werkzaam bij het Edith Stein College, hebben verteld over de gang van zaken in de Internationale Schakelklas, de ondersteuning aan leerlingen van het ISK en over hun ervaringen met leerlingen uit Polen en andere Midden- en Oost-Europese landen.

De coördinator en twee (oud)medewerkers van IDHEM is gevraagd naar hun ervaringen bij het ondersteunen van Poolse mensen in Den Haag, onder wie leerlingen en hun ouders. Ook heeft één oud-medewerker verteld wat de belangrijkste verschillen zijn tussen het onderwijs in Polen en in Nederland. De coördinator van IDHEM heeft hierover ook haar ervaringen en haar mening gegeven. Verder heeft zij verteld over de opzet en ervaringen met jonge ambassadeurs voor leerlingen uit Polen. Dit is een project van IDHEM dat werd uitgevoerd op het Edith Stein College.

Recent is in Segbroek een groep voor Poolse vrouwen opgericht, Polka. De vrouwen komen wekelijks bij elkaar in buurtcentrum de Regenvalk nabij het Regentesseplein. Met zes van hen is gesproken over het onderwijs aan hun kinderen.

BIJLAGE 4

Overzicht Respondentgroep in hoofdstuk 4

Overzicht geïnterviewde jongeren

Naam respondent	herkomst	leeftijd	In Nederland sinds	Reden	School
Emir	Roemenië	24	2002	Vader werkt sinds 1998 in Nederland	De Haagse Hogeschool
Paulina	Polen	16	2008	Vader werkt sinds zijn 21e in Nederland	Havo Hofstadcollege
Ewa	Oekraïne	18	2011	Verhuizing van vader naar moeder	Havo Edith Stein College
Piotrek	Polen	18	2012	Vader en moeder werkten in Nederland	MBO Mondriaan Niveau 4
Mirek	Wit-Rusland	19	2014	Financiële problemen	Havo Edith Stein College
Simona	Bulgarije	14	2015	Vader werkt sinds 15 jaar in Nederland	ISK Edith Stein College
Andrei	Bulgarije	13	2008-2010, 2015	Vader werkt sinds 10 jaar in Nederland	Brugklas Edith Stein College
Daryna	Oekraïne	19		Vader werkte al 7 jaar in Nederland	Edith Stein College
Joanna	Polen	15	2015	Vader werkte al in Nederland	ISK Edith Stein College
Milena	Servië	14	2015	Nieuwe relatie van moeder; vader werkte al 12 jaar in Nederland	ISK Edith Stein College
Sabina	Polen	19	2016	Vader werkte 8 jaar in Nederland	Havo Edith Stein College

Meer informatie

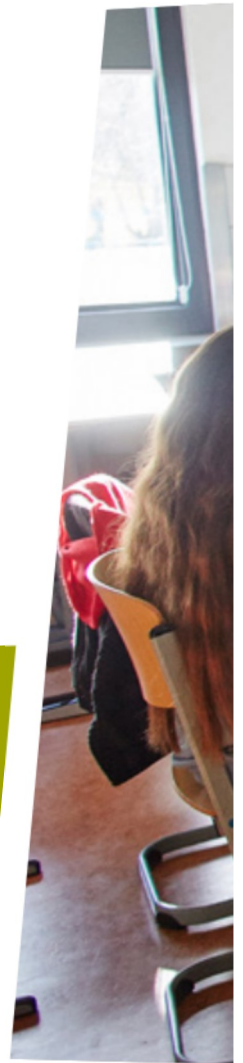
dehaagsehogeschool.nl

k.g.nijhoff@hhs.nl
m.kroneman@hhs.nl

**Johanna Westerdijkplein 75,
2521 EN Den Haag**

let's change